

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Maret Saaremets

**KÄITUMISKONTROLI KONTROLLNÕUETE RIKKUMINE JA
KARISTUSE TÄITMISELE PÕÖRAMINE 2022-2025 KOHTULAHENDITE
ANALÜÜSI ALUSEL**

Magistritöö

Juhendaja
Dr. iur Silvia Kaugia

Tallinn
2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. Kriminaalhoolduse olemus, ettevalmistamise protsess ja täideviimine Eesti karistusõiguses	6
1.1. Kriminaalhooldus kui vangistuse alternatiiv	6
1.1.1. Kohtueelne ettekanne ja kriminaalhooldusametniku arvamuse koostamine	12
1.2. Kriminaalhoolduse täideviimine	17
1.2.1. Riskihindamine	21
1.2.2. Hoolduskava	24
1.3. Käitumiskontrolli eesmärk ja kohaldamine kriminaalhoolduses	26
1.3.1. Käitumiskontrolli tingimuste rikkumise õiguslikud tagajärjed	29
2. Kontrollnõuete rikkumiste kohtupraktika analüüs (2022-2025)	34
2.1. Analüüsi raamistik ja valim	34
2.2. Kohtupraktika ülevaade ja kontrollnõuete rikkumiste esinemine	36
2.3. Karistuse täitmisele pööramise põhjendused kohtupraktikas	39
2.3.1. Kohustus elada alalises elukohas	43
2.3.2. Registreerimise kohustus	45
2.3.3. Kohustus alluda kontrollile oma elukohas, kohustus esitada andmeid	49
2.3.4. Kohustus saada luba elukohast lahkumiseks kauemaks kui 15 päevaks	51
2.3.5. Kohustus saada luba elu-, töö- või õppimiskoha vahetamiseks	52
2.3.6. Kohustus saada luba Eestist välismaale lahkumiseks	54
2.4. Järeldused ja võimalikud soovitused	57
KOKKUVÕTE	61
SUMMARY	64
KASUTATUD KIRJANDUS	67
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	70
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	71

SISSEJUHATUS

Eestis läbis kriminaalhoolduse 2024. aastal edukalt ligikaudu 81% süüdimõistetutest, mis on varasemate aastatega võrreldes parem tulemus. 2022-2023 oli kriminaalhoolduse edukuse määr 78%. Umbes 2/3 mitteedukatest lõpetamistest moodustasid juhtumid, kus katseaeg pöörati täitmisele käitumiskontrolli nõuete täitmata jätmise tõttu.¹ 2024. aasta statistikas ei ole arvuliselt välja toodud mitme juhtumi puhul lõppes kriminaalhooldus negatiivselt, kuid Justiitsministeeriumi 2023. aasta statistikast nähtub, et 600 juhtumi puhul lõpetati kriminaalhooldus erakorralise ettekandega ja 335 puhul uue kohtulahendiga. 2022. aasta statistika kohaselt olid vastavad arvud 624 ja 346.²

Eeltoodust nähtub, et oluline osa vangistuse täitmisele pööramistest ei ole seotud uue kuriteo toimepanemisega, vaid kriminaalhoolduse tingimuste rikkumisega. Samas ei selgu avalikust statistikast, milliste konkreetsete rikkumiste tõttu karistus täitmisele pööratakse ning millistest kriteeriumitest kohtud sellise otsuse tegemisel lähtuvad. Kuigi vastav teave sisaldub üksikutes avalikult kättesaadavates kohtulahendites, ei anna need terviklikku ega süstematiseeritud ülevaadet kohtupraktikast käitumiskontrolli kontrollnõuete rikkumiste osas.

Karistuse täitmisele pööramine kujutab endast intensiivset riivet isiku põhiõigustesse ning on *ultima ratio* meede. Seda eriti olukorras, kus karistusest tingimisi vabastamine koos käitumiskontrolliga on mõeldud vangistuse alternatiivina, mille eesmärk on vähendada vangistuse kohaldamist ja sellega kaasnevaid negatiivseid mõjusid.³ Seetõttu eeldab selline otsus, et kontrollnõuete rikkumine on piisavalt tõsine ning leebemad meetmed ei ole olnud tulemuslikud.

Käitumiskontrolli tingimused koosnevad kontrollnõuetest ja kohustustest, mis erinevad teineteisest selle poolest, et kontrollnõuded kohalduvad kriminaalhooldusalustele automaatselt seaduse alusel ning võimaldavad riigil teostada süüdimõistetu käitumise üle järelevalvet. Seevastu kohustused

¹ Justiits- ja Digiministeerium. Kuritegevus Eestis 2024. Kriminaalhooldus. – <https://www.justdigi.ee/kuritegevus2024/kriminaalhooldus.html>; Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2023. Kriminaalhooldus. – <https://www.just.ee/kuritegevus2023/kriminaalhooldus/>; Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Kriminaalhooldus. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/kriminaalhooldus/> (08.02.2026).

² Samas, 2023. Samas, 2022 (08.02.2026).

³ Pikamäe, P. KarSK § 45/3.1., KarSK § 74/1. – Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.

määratakse kohtulahendiga ja eeldavad individualiseerimist.⁴ Sellest tulenevalt tekib küsimus, mil määral on automaatselt kohalduvad kontrollnõuded kooskõlas kriminaalhoolduse individualiseerimise põhimõttega.

Käesolev analüüs võimaldab süstematiseerida kohtupraktikat ning pakkuda praktilist tuge juhtudel, mil peetakse käitumiskontrolli tingimuste rikkumist piisavaks aluseks vangistuse täitmisele pööramiseks. Lisaks on võimalik magistritöö tulemuste põhjal paremini mõista, millistel juhtudel on karistuse täitmisele pööramise taotlemine põhjendatud ning millistel juhtudel võivad olla sobivamad leebemad meetmed.

Kriminaalhooldust ja käitumiskontrolli on Eesti õigusteaduses käsitletud mitmes magistritöös, kuid seni on uuritud kriminaalhooldusmeetmete mõju retsidiivsusele või üksikute lisakohustuste rakendamist. Kontrollnõuete rikkumise rolli vangistuse täitmisele pööramise kohtupraktikas ei ole varasemalt süstemaatiliselt analüüsitud.

Magistritöö eesmärk on leida vastus küsimusele, milliste käitumiskontrolli kontrollnõuete rikkumiste ja asjaolude alusel pööratakse Eesti kohtute praktikas tingimisi mõistetud vangistus täitmisele KarS § 74 lg 4 alusel. Töös võetakse vaatluse alla ajavahemik 2022-2025. Põhiküsimusena analüüsitakse, millistel juhtudel peetakse käitumiskontrolli kontrollnõuete rikkumist piisavaks aluseks tingimisi mõistetud vangistuse täitmisele pööramiseks ning kas selline praktika on kooskõlas individualiseerimise põhimõttega.

Käesolev magistritöö on kombineeritud õigusdogmaatiline ja empiiriline uurimus. Õigusdogmaatilises osas, esimeses peatükis, käsitletakse esmalt kriminaalhoolduse olemust ja selle individualiseeritud lähenemist – ettevalmistamise protsessi ja täideviimist. Samuti käsitletakse käitumiskontrolli tingimuste sisu ning nende rikkumise tagajärgi.

Empiirilises osas ehk teises peatükis analüüsitakse kohtulahendeid, milles tingimisi mõistetud vangistus pöörati täitmisele KarS § 74 lg 4 alusel kontrollnõuete rikkumise tõttu. Kvantitatiivses analüüsis selgitatakse rikkumiste liigid ja nende esinemissagedus ning kriminaalhooldusametniku varasemad reageerimismeetmed. Kvalitatiivses analüüsis uuritakse kohtute põhjendusi karistuse

⁴ P. Pikamäe. KarSK § 75/2.2.-2.3.1.

täitmisele pööramisel, et selgitada, millistele asjaoludele kohtud tuginevad ja mida peetakse otsustamisel määravaks.

Magistritöö koostamisel on kasutatud eelkõige karistusseadustikku, kriminaalhooldusseadust, vangistusseadust, kriminaalmenetluse seadustikku ja nende kommenteeritud väljaandeid, seaduseelnõude seletuskirju, asjakohaseid kohtulahendeid, teadusartikleid ning valdkonnaga seotud uuringuid ja statistilisi ülevaateid. KarS § 75 lg 1 p-des 1-6 sätestatud kontrollnõuete sisustamisel ja asjakohase kohtupraktika leidmiseks on kasutatud X-Law rakendust. Empiirilise analüüsi aluseks olev andmestik pärineb Vanglateenistusest struktureeritud tabeli kujul, mis sisaldas andmeid kohtulahendite kohta, mille karistus pöörati täitmisele kontrollnõuete rikkumiste tõttu. Lahendite täistekstid saadi Riigi Teatajast ja maakohtutele esitatud teabenõude alusel ning on autori valduses.

Märksõnad: kriminaalhooldus, karistusest vabastamine, tingimisi karistus, katseaeg

1. Kriminaalhoolduse olemus, ettevalmistamise protsess ja täideviimine Eesti karistusõiguses

1.1. Kriminaalhooldus kui vangistuse alternatiiv

Euroopa riikides on karistuspoliitiliseks prioriteediks olnud reaalse vangistuse asemel eelistada mittevabadusekaotuslikke karistusviise.⁵ Sama suundumus iseloomustab ka Eesti kriminaalpoliitikat, mille üheks eesmärgiks on vähendada vangistuse osatähtsust ja suurendada kogukondlike karistuste määra.⁶

Õiguskirjanduses on leitud, et kuritegevuse põhjuseid ei käsitleta üksnes individuaalsetena, vaid neid seostatakse laiemate sotsiaalsete ja struktuursete teguritega ning rehabilitatsiooni käsitletakse nii sotsiaalse kui ka isikliku protsessina. Õigusrikkuja käitumise mõjutamisel peetakse oluliseks tema seotust talle oluliste inimestega ning taasintegreerumise eelduseks sotsiaalsete suhete taastamist.⁷

Eeltoodust tulenevalt on reaalse vangistuse osatähtsuse vähendamine oluline, kuna vangistus on karistusliigina kõige raskem põhikaristus. Selle negatiivne mõju avaldub süüdlase desotsialiseerumises, oluliste sotsiaalsete kontaktide katkemises, vanglaelu passiivse stiiliga kohanemises, erialaste oskuste vähenemises ning süüdlase stigmatiseerumises.⁸ Samuti on uuringud näidanud, et üldiselt ei vähenda vanglakaristus retsidiivsust ja mõnel juhul võib isegi suurendada korduvkuritegevuse riski.⁹ Lisaks eeltoodule on vangistus kulukas karistus. 2025. aasta seisuga maksab Eestis ühe vangi ülalpidamine Vanglateenistusele 3200 eurot kuus.¹⁰ Kriminaalhoolduse kulud on kordades väiksemad. Näiteks 2022. aasta andmete kohaselt kulus ühe

⁵ Kruusement, A. Üldkasulik töö. Karistusseadustik ja rakenduspraktika. – Juridica 2003/6, lk 442.

⁶ Riigikogu otsus „Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030“ eelnõu. Seletuskiri 23.08.2019, lk 24. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/seletuskiri-kriminaalpoliitika-pohialused-aastani-2030> (08.02.2026).

⁷ McNeill, F. Four forms of „offender“ rehabilitation: towards an interdisciplinary perspective. Legal and Criminological Psychology. 2012, 17(1), lk 8, 14, 16-17. - <https://eprints.gla.ac.uk/59166/1/59166.pdf> (23.04.2026).

⁸ Pikamäe, P. KarSK § 45/3.1.-3.2.

⁹ Soo, A. Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus? – Juridica 2022/3, lk 189.

¹⁰ 2025. aasta seisuga ei ole avalikult kättesaadavaid andmeid kriminaalhooldusaluse kuiste ülalpidamiskulude kohta.; Justiits- ja Digiministeerium. Pakosta, L. Avalik kiri: Eesti turvalisus pole kunagi müügiks – paneme vanglafaktid paika! 09.06.2025. – <https://www.justdigi.ee/uudised/avalik-kiri-estti-turvalisus-pole-kunagi-muugiks-paneme-vanglafaktid-paika> (14.02.2026).

kriminaalhooldusaluse peale 123 eurot kuus ning võrreldes kinnipeetava ülalpidamiskuludega oli toona vahe 18-kordne.¹¹

Vaatamata eeltoodule viitavad statistilised andmed, et Eesti kuulub jätkuvalt nende Euroopa riikide hulka, kus nii kriminaalhooldusaluste kui ka kinnipeetavate määr on suhteliselt kõrge. Euroopa Nõukogu SPACE II 2024. aasta aruande kohaselt oli Eestis kriminaalhooldusaluste määr 100 000 elaniku kohta 232,9 kriminaalhooldusalust ning kinnipeetavate määr 132,4 kinnipeetavat. Kuigi kriminaalhooldus on Euroopas domineeriv korrektsioonilise järelevalve vorm,¹² on vangistusel karistuspoliitikas oluline roll.

Sarnaselt mitmete Euroopa riikidega lähtub ka Eesti kriminaalhoolduse kohaldamine dogmaatilisest skeemist, mille kohaselt isik tunnistatakse süüdi ja talle mõistetakse karistus, kuid selle täitmisele pööramist lükatakse tingimuslikult edasi allutades süüdlane kriminaalhooldusametniku järelevalve alla.¹³

Üheks oluliseks vangistuse alternatiiviks on karistusest tingimisi vabastamine koos käitumiskontrolliga KarS § 74 alusel.¹⁴ Karistusseadustik § 74 lg 1 sätestab, et kohtul on võimalik jätta mõistetud vangistus täielikult või osaliselt täitmisele pööramata, kui süüdlase puhul ei ole vangistus otstarbekas. Sellisel juhul allutatakse süüdimõistetu katseajaks käitumiskontrollile, mille käigus peab ta hoiduma uue kuriteo toimepanemisest ja täitma KarS §-s 75 sätestatud käitumiskontrolli nõudeid.

Eelnimetatud karistusest tingimisi vabastamise vorm on sisult kriminaalhooldus.¹⁵ Kriminaalhooldusseaduse¹⁶ (KrHS) § 1 kohaselt seisneb kriminaalhooldus kriminaalhooldusaluse

¹¹ Anger, L. jt. Taasühiskonnastamise tõhustamine. Kriminaalpoliitika lühianalüüs nr 2/2022. Justiitsministeerium, lk 4. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/taasyhisk_analyys_2022vormil.pdf (04.03.2026).

¹² Aebi, M. F. jt. Probation and Prisons in Europe, 2024: Key Findings of the SPACE reports. Council of Europe 05.11.2025, lk-d 1, 9. – https://wp.unil.ch/space/files/2025/11/space-ii_key_findings_2024_251105_.pdf (04.03.2026).

¹³ Pikamäe, P., Sootak, J. Kriminaaltäitevõigus. AS Kirjastus Ilo 2001, lk 129.

¹⁴ Pikamäe, P. KarSK § 45/3.2.

¹⁵ Samas, § 74/1.

¹⁶ Kriminaalhooldusseadus. – RT I, 14.03.2025, 25.

käitumise ja temale pandud kohustuste järelevalves ja kriminaalhooldusala sotsiaalse kohanemise soodustamises eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel kohaselt seisneb kriminaalhooldus seadusega määratletud karistuste ja meetmete rakendamises kogukonnas, hõlmates järelevalvet, juhendamist ja abi õigusrikkujale eesmärgiga edendada tema sotsiaalset kaasatust ja tagada kogukonna turvalisus.¹⁷

Õiguskirjanduses eristatakse kriminaalhooldust formaalses ehk kitsamas tähenduses ja materiaalses ehk laiemas tähenduses. Kitsamas tähenduses seisneb kriminaalhooldus süüdlasele mõistetud karistuse täitmisele pööramise edasilükkamises katseajaga ja süüdlase allutamises käitumiskontrollile KarS § 75 alusel. See tähendab, et isik peab katseajal täitma kohtu poolt määratud kontrollnõudeid ja kohustusi ning hoiduma uute kuritegude toimepanemisest kriminaalhooldusametniku järelevalve all. Kui süüdlane käitub rahuldavalt ja ei pane katseaja jooksul toime uut kuritegu, mis võib kaasa tuua karistuse täitmisele pööramise, vabaneb süüdlane mõistetud karistusest lõplikult.¹⁸

Laiemas tähenduses hõlmab kriminaalhooldus lisaks järelevalvele ka süüdimõistetule sotsiaalse abi osutamist, mille eesmärk on isikut toetada uute kuritegude toimepanemisest hoidumisel ning kohtulahendis sätestatud kontrollnõuete ja kohustuste täitmisel. Kriminaalhoolduse põhisisuks on teha süüdimõistetuga sotsiaaltööd, et tuvastada ja kõrvaldada need tegurid, mille mõjul isik asus kuritegusid toime panema ning seeläbi suunata süüdlane õiguskauale käitumisele. Kriminaalhoolduse eelis vangistuse ees seisneb võimaluses jätta isik tema igapäevasesse keskkonda, teostades samal ajal riigipoolset järelevalvet kriminaalhooldusametniku kaudu.¹⁹

Karistusest tingimisi vabastamine koos süüdlase allutamisega käitumiskontrollile on üks karistuse kohaldamise etappe, mis tuleb päevakorda peale seda, kui kohus on KarS §-s 56 sätestatud karistuse mõistmise aluste raames mõistnud süüdlasele põhikaristuse ja kuritegude paljususe korral liitkaristuse KarS §-de 64-65 kohaselt. Karistusest on võimalik tingimuslikult vabastada allutades

¹⁷ Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules. 20.01.2010, lk 2. – <https://rm.coe.int/16800cc249> (22.04.2026).

¹⁸ Pikamäe, P. KarSK § 74/2.1.

¹⁹ Samas, § 74/2.2.

süüdlast käitumiskontrollile ainult tähtajalisest vangistusest, erinevalt KarS § 73 alusel tingimisi vabastamisest, mis võimaldab ka rahalisest karistusest tingimisi vabastamist. Võrreldes karistusest tingimisi vabastamisega KarS § 73 alusel on KarS §-s 74 sätestatud vangistuse alternatiiv kriminaalhoolduse näol süüdlasele raskem, sest see sisaldab endas lisaks KarS § 75 alusel määratavat kohustuslikku käitumiskontrolli ja sellest tulenevaid vabadusõiguse piiranguid.²⁰

Karistusest tingimisi vabastamise kui vabadusekaotuse alternatiivi KarS § 74 sanktsiooni rakendamise aluseks ja üldisteks eeldusteks on kuriteo eest põhikaristusena mõistetud vangistuse reaalse kohaldamise ebaotstarbekus arvestades sealjuures kuriteo asjaolude ja süüdlase isikuga. Kohtupraktika kohaselt saab nimetatud alustel karistusest tingimisi vabastada üldjuhul väikese raskusastmega kuritegude puhul, kui kuriteo asjaolude ning süüdlase isik on märkimisväärsete erisustega. Kui kohtuotsuses on veenvalt põhjendatud kuriteo asjaolude või süüdlase isikut iseloomustavate tunnuste eripära, siis sellest piisab tingimisi vabastamiseks. Mistõttu piisab, kui eelnimetatud tegurid iseseisvalt või koostoimes tingivad süüdlase karistusest tingimisi vabastamise. Teisalt ei välista KarS § 74 süüdlase tingimuslikku karistusest vabastamist ka raskemate kuritegude puhul, aga seda tingimusel, et selline vabastamine on põhjendatav samaaegselt nii kuriteo asjaolusid kui ka süüdlase isikut iseloomustavate erandlike asjaoludega.²¹

Süüdlase puhul on võimalik jätta vangistus täielikult või osaliselt tingimisi kohaldamata. KarS § 74 lg 1 kohaselt võib karistuse täielikult tingimisi kohaldamata jätta, kui KarS-i eriosast ei tulene teisiti. Täielikult tingimisi vabastamine tähendab, et kohus on veendumusel, et karistuse eesmärgid on saavutatavad juba süüdimõistva kohtuotsusega. Selline karistusest vabastamine on hoiatava mõjuga ja toimib süüdlase edasisele õiguskuulekale käitumisele suunava stiimulina.²²

Karistusest osaline tingimisi vabastamine tähendab, et kohus võib KarS § 74 lg 2 alusel määrata, et osa mõistetud põhikaristusest tuleb süüdlasel realselt ära kanda ning ülejäänud osale laieneb tingimisi vabastamine. KarS § 75 lg 5 sätestab, et osalist vangistust kandva isiku puhul peatub käitumiskontrolli kontrollnõuete täitmine seni, kuni isik on vangistuses, kuna nende olemusest tulenevalt ei ole neid võimalik kinnipidamiskohas täita.²³ Kui süüdlasele on määratud lühiajaline

²⁰ Samas, § 74/3.

²¹ Samas, § 73/3.1.

²² Samas, § 73/4.1.-4.2.

²³ Samas, §-d 74/6, 75/5.

vangistus, siis võib see toimuda kas enne või pärast kriminaalhoolduse algust, sõltuvalt kohtu otsusest.

Kohus arvestab kuriteo toimepanemise asjaolude juures kuriteo raskust ja hindamise lähtepunktiks on eriosa sanktsioonis ettenähtud karistusmäär, mis väljendab seadusandja arusaama erinevate kuritegude ohtlikkusest ning ka kohtu enda poolt konkreetse kuriteo eest mõistetud karistuse liik ja määr. Karistuse liigi ja määra aluseks on süüdlase süü suurus, mida hinnatakse KarS § 56 alusel arvestades sealjuures KarS §-des 57-58 karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Peale kuriteo raskuse peab kohus toimepanemise asjaoludena arvestama veel kuriteo tehjoludega – kuriteo toimepanemise viis, kestus, normide rikkumise ulatuslikkus jne.²⁴

Lisaks kuriteo toimepanemise asjaolude arvestamisele peab kohus karistusest tingimisi vabastamisel arvestama ka süüdlase isikut, hinnates muu hulgas vabastamise mõju süüdlase edasisele käitumisele. Süüdlase isikut arvesse võttes peab kohus kindlasti arvestama ka tema isikuomadusi ja nende avaldumist käitumises enne ja pärast kuritegu.²⁵ Riigikohus on selgitanud, et isikut iseloomustavate andmete all tuleb käsitleda kõiki uuritavat isikut iseloomustavaid andmeid kogumis, sh ka seda, kuidas avaldusid süüdlase isikuomadused, mh kuriteo toimepanemise hetkel.²⁶

Tulenevalt KarS § 74 laiast sätte rakendusala, mis hõlmab kriminaalhooldaja järelevalvet katseajal ja süüdlasele kohaldatavat käitumiskontrolli, on võimalik karistusest tingimisi vabastada nii esmakordselt kui ka varem kriminaalkorras karistatud isikuid. Arvestades, et kriminaalhoolduse eesmärk on eelkõige rehabilitatsioon, siis peab kohus kaaluma, kas kuriteoni viinud asjaolud on sotsiaaltöoga kõrvaldatavad ja kas kriminaalhooldaja järelevalve katseajal toetab süüdlase edasist õiguskuulekat käitumist.²⁷

Eeltoodu kohaselt saab karistusest tingimisi vabastamist KarS § 74 alusel kohaldada üksnes juhul, kui on täidetud nii formaalsed kui ka materiaalsed eeldused. Formaalsed eeldused tulenevad seadusest ja määravad milliste õiguslike aluste esinemisel kriminaalhoolduse kohaldamine on

²⁴ Samas, § 73/3.2.

²⁵ Samas, § 73/3.3.1.

²⁶ RKKKo 3-1-1-47-98.

²⁷ Pikamäe, P. KarS § 74/5.3.

võimalik, samas kui materiaalsed eeldused seonduvad süüdlase isikuomaduste, käitumise prognoosi ja eripreventiivsete eesmärkide saavutamise võimalikkusega. Nende eelduste sisuline hindamine eeldab, et kohtul on piisav teave süüdlase isiku, käitumisriskide ja sotsiaalse toimetuleku kohta, kuna karistuse efektiivsus sõltub suuresti süüdlasele kohase karistuse kohaldamisest.²⁸

Kuigi formaalsete ja materiaalsete eelduste hindamine on kriminaalhoolduse kohaldamisel tähtis, ei pruugi see praktikas alati olla piisavalt põhjalik. Seda mõjutab eelkõige kriminaalasjade lahendamine lihtmenetlustes (KrMS § 233 jj), mis võimaldavad menetlust kiirendada, kuid võivad samas piirata kohtu võimalusi süüdlase isikut ja tema sobivust kriminaalhooldusele sisuliselt hinnata. Justiitsministeeriumi 2024. aasta statistika kohaselt lahendati maakohtutes enamik kriminaalasju kokkuleppemenetlustes, mille keskmine kestus oli 33 päeva.²⁹ Lisaks mõjutavad karistuse individualiseerimist kohtusüsteemi suurenenud töökoormus ja menetlustähtaegade pikenedamine,³⁰ mis omakorda piiravad võimalusi süüdlase isiku ja kriminaalhoolduse sobivuse põhjalikuks hindamiseks.

Justiitsministeeriumi 2019. aasta õigusrikkujate vaimse tervise uuringus leiti, et teatud juhtudel on isikule määratud alternatiivkaristus, mis ei vasta selle isiku seisundile – nt üldkasulik töö on määratud isikule, kes ei ole selleks võimeline enda vaimse tervise probleemide tõttu. Selliste olukordade vältimiseks on vajalik hinnata inimese vaimse tervise seisundit juba kohtueelses menetluses ja siin võiks abi olla häirespetsiifilistest mõõdikutest ja skriiningtestidest, mis ei eelda ekspertiisi.³¹

Karistuse individualiseerimise toetamiseks on kohtul ja prokuröril võimalik tugineda kriminaalhooldusametniku koostatud kohtueelsele ettekandele, et selgitada välja süüdlase sobivus kriminaalhooldusele allutamiseks.³² Järgnevalt käsitletaksegi lähemalt kriminaalhoolduse

²⁸ Pikamäe, P., Sootak, J., lk 132.

²⁹ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2024. Kriminaalmenetlus. – <https://www.justdigi.ee/kuritegevus2024/kriminaalmenetlus.html> (05.04.2026).

³⁰ Uritam, A. Kohtunike töökoormus: probleemi olemus ja võimalikud lahendused. – *Juridica* 2026/3, lk 318.

³¹ Iverson, K. jt. Õigusrikkujate vaimse tervise häirete uuring. Justiitsministeerium, Kriminaalpoliitika uuringud. 2019, lk 17. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/pikk_vaimut_uuring.pdf (03.01.2026).

³² Pikamäe, P. KarS § 74/5.3.

ettevalmistamise protsessi, mis hõlmab endas kohtueelset ettekannet ja kriminaalhooldusametniku arvamuse koostamist.

1.1.1. Kohtueelne ettekanne ja kriminaalhooldusametniku arvamuse koostamine

Kriminaalhoolduse ettevalmistamine kohtueelsete ettekannete koostamise kaudu on oluline osa kriminaalhooldusametniku ülesannetest. Kohtueelse ettekande sisu ja koostamise korra reguleerib KrHS § 24. Kohtueelse ettekande eesmärgiks on abistada kohtunikke ja prokuröre, andes teavet isiku individuaalsetest ja sotsiaalsetest vajadustest ning riskidest lähtuvalt karistuse või mõjutusvahendi määramisel süüdlasele.³³

Seadusandja on rõhutanud kohtueelse ettekande vajalikkust olukorras, kus karistuse mõistmisel on võimalik kasutada vangistuse alternatiive, et tagada karistus- ja mõjutusmeetmete tõhusus ning vähendada korduvkuritegevust. Kohtueelses ettekandes sisalduv teave võimaldab hinnata isiku olukorda terviklikumalt kui üksnes kohtumenetluse materjalide põhjal ning aitab seeläbi määrata konkreetsele isikule sobivaima karistuse ning kriminaalhoolduse korral ka sobivaimad kohustused, sh ravikohustus, mis toetab resotsialiseerimist.³⁴

Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS)³⁵ § 213 lg 1 p 11 ja lg 4 kohaselt on prokuratuur kohustatud tellima kohtueelse ettekande alaealise kahtlustatava, seksuaalkuriteo toimepanemises kahtlustatava või korduvalt mootorsõiduki joobeseisundis juhtimises kahtlustatava puhul, välja arvatud juhul, kui see takistaks kiirmenetluse kohaldamist. Riigikohus on siiski rõhutanud, et alaealise puhul kohtueelse ettekande koostamata jätmine toob kaasa kohtuotsuse tühistamise ja kriminaalasja saatmise esimese astme kohtusse uueks menetlemiseks.³⁶ Seega on see alaealiste puhul sisuliselt kohustuslik.

³³ Ahven, A., Kruusement, A., Salla, J. Tingimisi vabastamise ja käitumiskontrolli kohaldamise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 3/2013, lk 1. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/tingimisi-vabastamise-ja-kaitumiskontrolli-kohaldamise-analuus> (01.12.2025).

³⁴ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 658 SE eelnõu. Seletuskiri. 11.06.2018, lk 22-23. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5c71bee4-7ea2-488a-840a-9efe8447111e/> (17.01.2026).

³⁵ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2025, 3.

³⁶ RKKKo 3-1-1-43-06, p 13.3.

Kohtueelse ettekande koostamise taotluse võib lisaks prokuratuurile teha ka kohus KrMS § 264 lg 1 kohaselt. Täiendavalt on sama paragrahvi lg-s 3 selgitatud, et kohtuniku korraldusel selgitab kriminaalhooldusametnik kohustuste või üldkasuliku töö määramiseks tähtsad asjaolud ja esitab kohtule kohtueelse ettekande, mis lisatakse kriminaalasja materjalile. Lisaks on kohtu roll kontrollida, kas KrMS § 213 lg-s 4 nimetatud isikute osas on koostatud kohtueelne ettekanne, kui see on nõutav ning kohus saab vajadusel teha kriminaalhooldusametnikule korralduse kohtueelset ettekannet täiendada (KrMS § 264 lg 2). Kohtueelset ettekannet on võimalik tellida ka muudel juhtudel ning see sõltub kohtu või prokuröri kaalutusõigusest. Puudub avalikult leitav info selle kohta, kui palju seda praktikas tellitakse. Samas ei pruugi kohtueelne ettekanne alati olla koostatud juhtudel, kus see võiks toetada isiku põhjalikumalt hindamist.

Kriminaalhooldusametniku poolt koostatud kohtueelne ettekanne sisaldab kokkuvõtet kahtlustatava või süüdistatava isikuomadustest ja sotsiaalsest olukorrast ning arvamust katseaja ja kohaldatavate kohustuste valiku ja nende kohaldamise tähtaja kohta (KrHS § 24 lg 1). Sama sätte lg 2 kohaselt koosneb kohtueelne ettekanne eluloolistest faktidest ja psühholoogilis-sotsiaalsest prognoosist ning lg 4 lisab, et esitatud faktid peavad põhinema tõendatud andmetel ja sisaldama viiteid allikatele.

Kohtueelse ettekande koostamiseks vajaliku teabe kogumist reguleerib KrHS § 24 lg 3, mille kohaselt kohtub kriminaalhooldusametnik kahtlustatava või süüdistatavaga, tema lähedaste ja teiste isikutega, sh alaealise kahtlustatava korral tema seadusliku esindaja või muu isikuga. Lisaks tutvub kriminaalhooldusametnik riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste ja tervishoiuteenuse osutaja andmetega isiku kohta. Samuti nõuab kriminaalhooldusametnik isiku seaduslikult esindajalt, õppeasutuse juhilt ja tööandjalt andmeid kahtlustatava või süüdistatava käitumise ja õppimise kohta. Peale eelneva on kriminaalhooldusametnik kohustatud teostama kohtueelse ettekande raames kodukülastuse, et hinnata isiku tegelikku elukeskkonda ja sotsiaalset toimetulekut. Samuti võimaldab kohtueelse ettekande raames teostatav kodukülastus hinnata kaudselt, kas võimalikud kohaldatavad käitumiskontrolli nõuded oleksid isiku tegelikke elutingimusi arvestades täidetavad.

Prokuratuur või kohus võib oma taotluses konkreetselt välja tuua, millisele küsimusele peab kriminaalhooldusametnik esitatavas ettekandes pöörama erilist tähelepanu ning sellisel juhul peab kriminaalhooldusametnik enda ettekandes nendele küsimustele ammendavalt vastama.³⁷

Kohtueelses ettekandes hindab kriminaalhooldusametnik isiku sobivust kriminaalhooldusele, analüüsides tema sotsiaalset, majanduslikku ja tervislikku seisundit, toimepandud kuriteo asjaolusid ja konteksti, suhtumist kuriteosse ning varasemat kriminaalset tausta. Samuti hinnatakse isiku uue kuriteo toimepanemise riski ja selle ennetamise võimalikkust.³⁸ Euroopa Nõukogu kriminaalhoolduse reeglite kohaselt tuleb isikule võimaldada osaleda kohtueelse ettekande koostamises ning tema arvamus tuleb ettekandes kajastada ja teha talle või tema esindajale teatavaks.³⁹

Kui kriminaalhooldusametnik jõuab järeldusele, et süüdlase kuritegelikku käitumist põhjustanud asjaolud on sotsiaaltöö, positiivse abi ja järelevalve kohaldamisega kõrvaldatavad ja isiku edasine õiguskuulekas käitumine on tõenäoline, kajastab ta selle hinnangu kohtueelses ettekandes. Ettekandes toob kriminaalhooldusametnik välja sobivad kohustused (KarS § 75 lg 2), samuti peab kriminaalhooldusametnik tegema ettepaneku katseaja kestuse osas ning selgitama välja, kas šokivangistuse kohaldamine on asjakohane.⁴⁰

Karistusest tingimisi vabastamise materiaalsete eelduste hindamine eeldab kohtult põhjalikku teavet süüdlase isikuomaduste, elukorralduse ja kriminogeensete riskide kohta ja seda rolli täidab kriminaalhooldusametniku koostatud kohtueelne ettekanne. Kuigi seadusandja ei ole kehtestanud selle koostamise kohustuse kõikidel juhtudel, jääb selle tellimine kohtu või prokuröri kaalutusõigusesse. Kohtueelne ettekanne võimaldab kohtul ja prokuröril hinnata süüdlase rehabilitatsioonipotentsiaali ja aitab välja selgitada isikule sobivuse kriminaalhooldusele allutamiseks ning on seega oluliseks tööriistaks KarS § 74 alusel tingimisi vabastamise otstarbekuse kaalumisel.

³⁷ Vasar. L. Noore täiskasvanu sotsiaalse ja vaimse arengu taseme hindamine mõjutusvahendite kohaldamisel. Magistritöö. Juhendaja Anna Markina. Tallinn: Tartu Ülikool 2021, lk 52.

³⁸ Pikamäe, P., Sootak, J., lk 133-134.

³⁹ Council of Europe, lk 6.

⁴⁰ Pikamäe, P., Sootak, J., lk 133-134.

Lisaks kohtueelsele ettekandele kuulub kriminaalhoolduse ettevalmistamise hulka ka kriminaalhooldusametniku arvamuse koostamine, mida kasutatakse vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses. Kuigi mõlemad dokumendid võimaldavad hinnata isiku sobivust kriminaalhooldusele allutamiseks, keskendub kriminaalhooldusametniku arvamus eeskätt isiku vabanemisjärgele elukorraldusele ja sellele, kas tema sotsiaalne olukord vabaduses loob eeldused kriminaalhoolduse tingimuste täitmiseks.

Vangistusest tingimisi ennetähtaegne vabastamine on karistuspoliitiline vahend, mis võimaldab hinnata, kas karistuse eesmärgid on saavutatud enne karistusaja täielikku ärakandmist. Sellisel juhul väljendab ennetähtaegne vabastamine kohtu usaldust süüdlase suhtes. Isikule, kes vabastatakse ennetähtaegselt, antakse võimalus vabaduses oma käitumisega tõestada, et ta on talle mõistetud karistusest õppinud. Samuti on sellise vabastamise eelis lõpptähtajalise vabastamise ees – ühest küljest tagatakse ära kandmata jäänud karistuse ähvardusega isiku enda suurem huvitus käituda õiguskuulekalt ja teisest küljest võimaldab katseajal kohaldatav kriminaalhooldusametniku järelevalve ja sotsiaalabi kinnipeetaval kiiremini tagasi pöörduda ühiskonda.⁴¹

Ennetähtaegselt on võimalik kinnipeetavat vabastada nii tähtajalisest (KarS § 76) kui ka eluaegselt (KarS § 77) vangistusest.⁴² Tingimisi ennetähtaegselt vabastamise võimalus sõltub kuriteo raskusastmest ja ärakantud karistusajast, samuti sellest, kas isik on nõus elektroonilise valve kohaldamisega.⁴³ Tingimisi enne tähtaega vabastamise menetlus algab tulenevalt seadusest automaatselt kõikide kinnipeetavate suhtes, v.a elektroonilise valvega vabastamine, mis algab vaid kinnipeetava soovil.⁴⁴

Kuna ennetähtaegse vabastamisega kaasneb isiku allutamine kriminaalhooldusametniku järelevalve alla, siis kaasatakse kriminaalhooldusametnik vangla vabastamise ettevalmistamise protsessi. See tuleneb vangistusseaduse (VangS) §-st 61,⁴⁵ mis reguleerib vangla ja kriminaalhooldusosakonna koostööd. Kriminaalhooldusametniku arvamuse abil saab kriminaalhooldusosakond ette valmistada ennetähtaegselt vabaneva kriminaalhooldusaluse

⁴¹ Samas, lk 155.

⁴² Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. 2., täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 205.

⁴³ Liba, P. Korrektsiooniline sotsiaaltöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2017, lk 183.

⁴⁴ Põbo, M. Vangide arvu vähendamise tagamaad. – Juridica 2011/10, lk 770.

⁴⁵ Vangistusseadus. – RT I, 26.06.2025, 20.

tegevuste planeerimiseks. KrHS §-dest 23-24 tuleneb, et kriminaalhooldusametniku arvamused vormistatakse sisuliselt kohtueelse ettekande vormis.⁴⁶

Kriminaalhooldusametniku arvamuse taotlus esitatakse inspektor-kontaktisiku poolt kinnipeetava tulevase elukoha järgsele kriminaalhooldusosakonnale, lähtudes kinnipeetava võimalikust vabanemisjärgsest elukohast (kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord⁴⁷ § 6 lg-d 3, 4, edaspidi määrus).

Määruse § 3 p-d 1 ja 3 sätestavad, et kriminaalhooldusametniku arvamuse eesmärk on analüüsida kinnipeetava võimalikku vabanemisjärgset sotsiaalset ja majanduslikku olukorda ja muid teda vabaduses mõjutavaid tegureid. Lisaks anda arvamused käitumiskontrolli aja ning katseajaks kinnipeetavale kohaldatavate kohustuste valiku ja nende kohaldamise tähtaja kohta. Ametnik teeb arvamuses ettepaneku määrata kinnipeetavale riskide maandamiseks tegevusi, kohustusi ja ettepaneku nende tähtaja kohta, samuti annab arvamuse selle kohta, kui pikk peaks olema katseage ja käitumiskontrolli kestus (määrus § 7).

Elektroonilise valve kohaldamise korral hindab kriminaalhooldusametnik selle võimalikkust ja otstarbekust ning teeb ettepaneku selle tingimuste kohta (määrus § 15 lg 1).

Vangistusest tingimisi ennetähtaegne vabastamine eeldab formaalsete ja materiaalsete eelduste täidetust, mille hindamisel arvestab kohus mh kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdlase isikut, varasemat elukäiku ning käitumist karistuse kandmise ajal, sealhulgas osalemist uue kuriteo toimepanemise riski vähendavates tegevustes või nõusolekut osaleda sellistes tegevustes käitumiskontrolli ajal, samuti tema elutingimusi ja neid tagajärgi, mida võib süüdlasele kaasa tuua tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamine.⁴⁸ Nende asjaolude hindamisel on oluline roll kriminaalhooldusametniku arvamusel.

Õiguskirjanduses on probleemina välja toodud, et kinnipeetava andmete kogumisel kaasatakse vähe vanglate erinevaid osakondi ning kriminaalhooldusametniku arvamused koostatakse isiku poolt,

⁴⁶ Madise, L., Pikamäe, P., Sootak, J. VangS § 61/1, 3. – Vangistusseadus. Komm vlj. 2. täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2014.

⁴⁷ Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord. – RT I, 05.07.2024, 7.

⁴⁸ Pikamäe, P. KarS § 76/3.1., 4.1.

kellel puudub kinnipeetavaga karistuse kandmise käigus kokkupuude.⁴⁹ Samas on praktikas hakatud rakendama koostööpõhiseid lahendusi, sh turvalise koostöö raamistikku⁵⁰ ja kolmepoolseid kohtumisi, mis võimaldavad paremat infovahetust ja vahetut kontakti kinnipeetavaga.

Kohtueelne ettekanne ja kriminaalhooldusametniku arvamus on olulised tööriistad, mis võimaldavad kohtul ja prokuröri hinnata süüdlase sotsiaalset olukorda, riskikäitumist ja rehabilitatsioonipotentsiaali ning teha informeeritud otsus kriminaalhoolduse kohaldamise kohta. Kriminaalhooldusametniku koostatud dokumendid täiendavad menetlusmaterjale teabega, mida kohtul ei pruugi muul viisil olla võimalik koguda.

Samas puudub avalikult kättesaadav statistika selle kohta, mil määral kohus ja prokuratuur neid materjale tegelikkuses arvestavad. Õiguskirjanduses on osutatud probleemile, et olukordades, kus kohtueelne ettekanne tellitakse formaalselt ja menetlusotsus on sisuliselt juba kujunenud, siis võib see mõjutada kriminaalhooldusametniku tööd⁵¹ – kriminaalhooldusametnik võib tunda, et tema tööd ei väärtustata ja ta on kulutanud enda ressursi asjatult.

Siinkohal on oluline märkida, et ka juhul, kui süüdimõistetud ei läbi kriminaalhooldust edukalt ja tingimisi mõistetud karistus pööratakse täitmisele, ei välista see edasist kriminaalhoolduse kohaldamist. Nimelt võib isik vangistusest tingimisi ennetähtaegselt vabaneda KarS § 76 alusel ning sattuda uuesti kriminaalhoolduse järelevalve alla, mis kinnitab, et kriminaalhooldus ei ole ühekordne võimalus.

1.2. Kriminaalhoolduse täideviimine

Kriminaalhoolduse täideviimine hõlmab selle rakendamist ja läbiviimist ning selle eesmärk on saavutada süüdlase resotsialiseerumine ja tema poolt uute kuritegude toimepanemise vältimine. Kriminaalhoolduse rakendamine algab süüdlase elukohajärgses kriminaalhooldusosakonnas arvele

⁴⁹ Põbo, M., lk 770.

⁵⁰ Vanglateenistus. Turvalise koostöö raamistik (TUKO). 17.10.2024. – <https://vanglateenistus.ee/kriminaalhooldus/kriminaalhooldus/turvalise-koostoo-raamistik-tuko> (02.02.2026).

⁵¹ Markina, A., Märtsen, M. Alaealiste karistuste tulemuslikkus. Uuring. Tallinn: Tartu Ülikool. 2008, lk 19.

võtmisega ja lõpeb talle hoolduskava koostamisega. Seejärel algab kriminaalhoolduse läbiviimise faas, mille käigus realiseeritakse hoolduskavas sätestatud eesmärgid ning selles faasis tuleb saavutada hooldusaluse edaspidine õiguskuulekas käitumine ja hoidumine uute kuritegude toimepanemisest.⁵²

Kriminaalhoolduse täideviimine on õiguslikult reguleeritud KrHS-s ja kriminaalhoolduse standardis.⁵³ Standard on ametkonnasisene tööjuhiskiri, mida tuleb järgida, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus seadusega.⁵⁴

Karistusest tingimisi vabastamisel KarS § 74 alusel hakkab katseaeg kulgema kohtulahendi kuulutamisest, kuid enne selle jõustumist. Samas KarS §-s 75 sätestatud käitumiskontrolli nõuded kohalduvad peale kohtulahendi jõustumist.⁵⁵

Kriminaalhooldusseaduse § 26 sätestab, et kriminaalhooldaja teostab järelevalvet kohtuotsusega märgitud kohustuste täitmise järele, abistab ja nõustab isikut kohustuste täitmisel. Lisaks toetab kriminaalhooldaja isiku sotsiaalset kohanemist, aidates kriminaalhooldusalusel toime tulla igapäevaelus esinevate probleemidega, sh töö, õppimis- ja elukoha leidmisel. Kriminaalhooldust teostades peab kriminaalhooldaja austama kriminaalhooldusaluse väarikust.

Õiguskantsler on juhtinud tähelepanu sellele, et kriminaalhooldusalused tajuvad neile seatud piiranguid sageli liiga rangete ja arusaamatutena. Samas rõhutatakse, et kriminaalhooldus ei tohiks kujuneda uueks karistusliigiks, vaid peab täitma oma eesmärgi vangistuse alternatiivina, suunates isikuid õiguskuulekale käitumisele ja toetades nende sotsiaalsete oskuste arengut.⁵⁶

Selline kontrolli ja toetuse samaaegne rakendamine on seotud asjaoluga, et kriminaalhooldusalune ei satu kriminaalhooldusele vabatahtlikult, vaid õigusrikkumise tagajärjel. Kohtuotsusega sunnitud

⁵² Pikamäe, P., Sootak, J., lk 135, 138.

⁵³ Samas, lk 135.

⁵⁴ Varasema nimega „Kriminaalhoolduse standardid.“; Teder, I. Vastus avaldusele Nr 6-1/110739/1102693. Õiguskantsler. 26.05.2011. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudumine_kriminaalhooldusametnike_tegevust_puudutav_regulatsioon.pdf (05.01.2026).

⁵⁵ Pikamäe, P. KarS § 78/2.

⁵⁶ Õiguskantsler. Õiguskantsleri aastaülevaade 2019/2020. – <https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2020/oigusriiklus> (23.04.2026).

koostööle ei tulda sooviga end muuta või nõu ja abi saama, pigem loodetakse saada enda jaoks paremad tingimused karistuse kandmisel. Lisaks on kriminaalhooldusalusel õigusemõistmisega seotud omad kogemused, hirmud ja ootused. Mittevabatahtliku kliendina peab isik alluma kriminaalhooldusametnikule, aktsepteerima tema autoriteeti ja täitma kohtu kehtestatud piiranguid ja kohustusi, mis võib temas tekitada vastupanu. Seetõttu omab kriminaalhoolduses esmakohtumine kesksel rolli usaldusliku koostöösuhte loomisel, kuna esmamulje kriminaalhooldusametnikust on suhte arengu seisukohalt suure mõjuga.⁵⁷ Samuti võib see mõjutada ka isiku suhtumist talle pandud nõuetesse.

Esmakohtumisel keskendutakse kriminaalhooldusaluse õiguste ja kohustuste selgitamisele, samuti käitumiskontrolli nõuete sisule ja nende täitmata jätmise õiguslikele tagajärgedele. Kuigi need nõuded tulenevad kohtulahendist ja on isikul juba kohtueelses menetluses ja kohtuotsuse ettelugemise faasis teatavaks tehtud, aitab nende täiendav selgitamine tagada nõuete üheselt mõistetava arusaamise. Käitumiskontrolli kontrollnõuete selgitamine kriminaalhooldusalusele on oluline, kuna sellest sõltub, kas isik mõistab talle pandud kohustusi ning suudab neid täita, sest ebapiisava arusaamise korral võib suureneda nõuete rikkumise risk.

Kohtumised kriminaalhoolduse algfaasis toimuvad enamasti tihedamalt.⁵⁸ Kriminaalhooldusametniku jaoks on oluline püüda välja selgitada kriminaalhooldusaluse koostöövalmidus, mis võimaldab ennustada kriminaalhoolduse käigus esile kerkida võivaid probleeme. Kriminaalhooldusalusele selgitatakse, et tema karistuse kandmisest vabastamine ja allutamine kriminaalhooldusele ei tähenda, et isik vabanes karistuse kandmisest, vaid tal tuleb täita kohtu poolt määratud piiranguid.⁵⁹

Käitumiskontrolli nõuete täitmise tulemuslikkus ei sõltu üksnes nende formaalsest kehtestamisest, vaid ka sellest, millised asjaolud mõjutavad kriminaalhooldusaluse valmisolekut neid järgida. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kriminaalhoolduse lühiajalistele nõuetele vastav käitumine kujuneb erinevate mehhanismide koosmõjus. Bottoms on välja toonud neli peamist mehhanismi – instrumentaalsed põhjused (isikute stiimulid), normatiivsed põhjused (isikud usuvad, et nii on õige

⁵⁷ Ainsoo, D. jt. Juhtumikorraldaja käsiraamat. Korrektsiooni põhioskused. Sisekaitseakadeemia: trükikoda Auratrükk 2023, lk-d 21, 26, 46.

⁵⁸ Tatar, D. Kriminaalhooldaja kui sotsiaaltöötaja. Bakalaureusetöö. Juhendaja Judit Strömpl. Tartu: Tartu Ülikool 2014, lk 12.

⁵⁹ Pikamäe, P., Sootak, J., lk 136-137.

teha või nad hoolivad suhetest kellegagi, kes soovib, et nad kuuletaksid), sunnipõhised (neil ei jää muud üle kui kuuletuda) või harjumusest. Mehhanismide nõrk toimimine võib vähendada nõuete täitmise tõenäosust ja suurendada rikkumiste riski.⁶⁰

Täiendavalt on leitud, et kriminaalhoolduse tingimuste täitmine toimub igapäevaelu kohustuste kõrval (perekond, töö, sotsiaalsed kohustused) ning kriminaalhooldus võib olla vähem struktureeritud ja seetõttu keerukam kui vangistus, sest vangistusega kaasneb enda tavapärasest elust eraldatus, range regulatsioon ning vangistus ei nõua eriti palju eneseregulatsiooni oskusi. Sellest tulenevalt võivad täitefunktsioonide häired, sh raskused eneseregulatsiooni, planeerimise ja probleemilahendusega, mõjutada kriminaalhooldusaluse võimet täita talle pandud tingimusi. See ei tähenda, et nõrgema täitefunktsiooniga kriminaalhooldusalused ei suuda kriminaalhoolduse tingimusi edukalt täita, kuid see eeldab täiendavate toetavate meetmete rakendamist.⁶¹ Eeltoodust tulenevalt järeldub, et kriminaalhoolduse tingimuste rikkumine ei kajasta üksnes tahtlikku allumatust, vaid võib olla seotud kriminaalhooldusaluse individuaalse võimekusega nõudeid täita.

Sellest lähtuvalt on kriminaalhooldusametniku ülesandeks koguda juba kriminaalhoolduse alguses teavet isiku olukorra ja riskide kohta, et kujundada järelevalvet ning hinnata olemasoleva info põhjal, millisel määral on isik võimeline käitumiskontrolli tingimusi täitma.⁶² Samas ei tähenda riskide ja vajaduste tuvastamine, et kriminaalhooldusalusele oleks võimalik kohaldada ulatuslikult individualiseeritud lahendusi, kuna praktikas tuleb kriminaalhooldusametnikul ja kohtul lähtuda kehtivast seadusest, mis ei pruugi alati arvestada isiku individuaalseid eripärasid. Seetõttu võib tekkida olukord, kus vaatamata isiku piiratud võimekusele talle pandud kohustusi täita, käsitletakse rikkumisi formaalselt tingimuste rikkumisena, mis võib viia karistuse täitmisele pööramiseni.

Sellest tulenevalt on oluline varakult ja võimalikult täpset teavet koguda kriminaalhooldusaluse olukorra kohta. Riskihindamise käigus kogutav teave võimaldab hinnata, kas ja millisel määral käitumiskontrolli kontrollnõuded on vastavuses kriminaalhooldusaluse tegeliku olukorraga. Sellest

⁶⁰ Worrall, A. Community Penalties: Change and Challenges. Book review. *Punishment and Society*, Vol. 4, Issue 4 (October 2002), lk 508. – <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/punscty4&i=472> (24.04.2026).

⁶¹ Norman, E. M., jt. Executive function in individuals who are compliant and non-compliant with the conditions of a community-based sentence. *Psychiatry, Psychology and Law*, 2023, lk 161-162. – <https://doi.org/10.1080/13218719.2021.2003268> (24.04.2026).

⁶² Vartla, K. Kriminaalhooldus. Kas hüve üksnes süüdimõistetutele? Lõputöö. Juhendaja Uno Feldschmidt. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool 2018, lk 20.

tulenevalt käsitletakse järgnevalt riskihindamist kui töövahendit kriminaalhooldusaluse riskide tuvastamisel ja maandamisel.

1.2.1. Riskihindamine

Kriminaalhoolduses kasutuses olev riskihindamisvahend põhineb OASys'il (*Offender Assessment System*), mis pärineb Inglismaa ja Walesi vangla- ja kriminaalhooldusteenistusest. OASys aitab kriminaalhooldusametnikul hinnata õigusrikkuja korduvkuritegevuse riski ja määratleda tema vajadused, mille rahuldamine aitab vähendada korduvat kuritegevust.⁶³

Nimetatud lähenemine tugineb riski-vajaduse-vastavuse (RNR) mudelile. 1980. ja 1990. aastatel tehtud metaanalüüsid näitasid, et korduvkuritegevust vähendasid enim sekkumised, mis vastasid sellele printsiibile.⁶⁴ Riski printsiibi kohaselt peab teenuste intensiivsus vastama isiku riskitasemele ning RNR-mudeli väljatöötanud Andrews ja Bonta soovivad, et sekkumised peavad olema suunatud mõõduka ja suurema riskiga isikutele.⁶⁵

Vajaduse printsiip keskendub kriminogeensetele teguritele/vajadustele ning õigusrikkujatega töötades tuleks hinnata kõiki kuritegevust põhjustavaid tegureid ja sellest lähtuvalt sekkuda kas individuaalselt, grupis või kaasates perekonda. Kriminogeensed riskid on kuritegeliku käitumise ilmnemisele viitavad tegurid, mille võib jaotada staatilisteks ehk muutumatuteks ja dünaamilisteks ehk muutuvateks. Kriminogeensed vajadused hõlmavad mh isiku varasemat antisotsiaalset käitumist, sotsiaalset keskkonda, sõltuvusainete kuritarvitamist.⁶⁶

Vastavuse printsiibi kohaselt tuleb sekkumisel kasutada käitumuslikke, sotsiaalsel õppimisel ja kognitiivkäitumuslikel lähenemistel põhinevaid strateegiaid. Sekkumise valimisel on oluline

⁶³ Aro, K. jt. Perevägivalda toimepanijatele suunatud riskihindamisvahendite võrdlev analüüs - Eesti ja Euroopa praktika. Lõpparuanne, 2026, lk 5, 41.

⁶⁴ Liba, P., lk 779.

⁶⁵ Ainsoo, D. jt, lk 11.

⁶⁶ Vabariigi Valitsus. Kriminaalhooldusseaduse, vangistusseaduse, karistusseadustiku, karistusseadustiku rakendamise seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus 923 SE eelnõu, lk 6. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f80575e0-9795-35db-aefd-12b2f58c1363/kriminaalhooldusseaduse-vangistusseaduse-karistusseadustiku-karistusseadustiku-rakendamise-seaduse-ja-kriminaalmenetluse-seadustiku-muutmise-seadus/> (02.02.2026). Ainsoo, D. jt, lk 12.

arvestada isiku individuaalseid erinevusi, sh tema õppimisvõimet, motivatsiooni, sugu, rahvust, vanust.⁶⁷

Vanglateenistuse üheks eesmärgiks on süüdimõistetute taasühiskonnastamine, mille kestel aidatakse isikul säilitada ja luua olulisi ja positiivseid sotsiaalseid kontakte ning suurendatakse toimetulekuvõimet. Taasühiskonnastamiseks on vaja teada põhjuseid, miks isik on käitunud õigusvastaselt ning riskihindamine on vahend, mille abil on võimalik välja selgitada kuritegeliku käitumise põhjused ja uue kuriteo toimepanemise tõenäosus, isiku ohtlikkus ja tegevused, millega mõjutada teda käituma õiguskuulekalt.⁶⁸

Uuringute kohaselt esineb kriminaalhooldusel olevatel isikutel mitmesuguseid probleeme, mis võivad mõjutada nende toimetulekut katseajal ning põhjustada katseaja tingimuste mittejärgimise. Näiteks vaimse tervise häired, sh isiksusehäired, sõltuvusainete kuritarvitamine, psühhoos, ärevus, depressioon, samuti sotsiaalmajanduslikud probleemid jne.⁶⁹ Vaimse tervise probleemide ulatuslikkust iseloomustab asjaolu, et OECD 2018. aasta uuringu kohaselt on 18% Eesti elanikest esineb vaimse tervise probleem ja 2016-2017 aastal kinnipidamisasutuses olnud inimestest diagnoositi seal oleku ajal 43%-l mõni vaimse tervise häire ning neist 48%-l diagnoositi rohkem kui üks vaimse tervise häire. Suurema osa (59%) diagnoosidest moodustasid sõltuvushäired ning tõdeti, et tõenäoliselt on vaimse tervise häired kinnipidamisasutuses ja ühiskonnas laiemalt aladiagnoositud.⁷⁰ Seega võib katseaja tingimuste täitmine sõltuda olulisel määral sellest, kas riskihindamise käigus tuvastatakse varakult asjaolud, mis võivad raskendada isiku toimetulekut ja viia rikkumisteni.

Riskihindamine on OASys-i järgi pidev protsess, mis tähendab, et esmane hindamine tehakse esimesel võimalusel ja vahhindamisi tehakse regulaarselt või iga kord, kui isiku eluviisis või käitumises toimub oluline muutus. Eestis kasutatav riskide hindamise vahend sisaldab järgnevaid teemasid: 1) kriminaalne tegevus; 2) eluase; 3) haridus; 4) töökäik ja majanduslik toimetulek, sissetulekuallikad; 5) suhted ja elustiil; 6) alkoholi, narkootikumide ja muude kuritarvitustega

⁶⁷ Ainsoo, D. jt, lk 12-13.

⁶⁸ Grünberg, M. Kriminogeensete riskide hindamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2013, lk 5.

⁶⁹ Brooker, C., Marples, R, Sirdifield, C. Mental health and probation: A systematic review of the literature. Forensic Science International: Mind and Law. Volume 1, 11.2020. – <https://doi.org/10.1016/j.fsimpl.2019.100003> (12.02.2026).

⁷⁰ Iverson, K. jt., lk 9.

seonduvad probleemid; 7) tervis ja emotsionaalne seisund; 8) mõtlemine ja käitumine; 9) hoiakud; 10) ohtlikkus.⁷¹

Uue kuriteo riski hinnatakse kui prognoosi, et isik käitub tulevikus õigusvastaselt ning kuriteo riski hindamisel tuleb leida vastus küsimusele, kas isik võib panna toime uue kuriteo. Ohtlikkus tähendab ohtu teiste või enda elule või tervisele ning millest taastumine on raske või võimatu. Seega ohtlikkuse hindamisel keskendutakse võimalike tagajärgede raskusele ja vahetule ohule.⁷²

Lisaks riskihindamise ankeedile kasutatakse Eestis kohtlemismudelit, mille alusel määratakse kriminaalhooldusala kohtlemistase ja sellele vastavalt sekkumis- ja järelevalvetegevused – madala riskiga kurjategijatele on ettenähtud minimaalsed teenused ja suure riskiga kurjategijatele intensiivsed meetmed.⁷³ Kohtlemistaseme määramisel tuleb arvesse võtta nii uue kuriteo toimepanemise tõenäosust kui ka ohtlikkust. Kohtlemisvajaduse väljaselgitamisel arvestatakse mõõdikute RH-K (dünaamilistel näitajatel põhinev üldine uue kuriteo toimepanemise tõenäosus) ja RH-V (dünaamilistel näitajatel põhinev uue vägivaldse kuriteo toimepanemise tõenäosus) kahe aasta prognoosi ja selle mõõdiku tulemust, milles uue kuriteo toimepanemise tõenäosuse protsent on kõrgem.⁷⁴

Riskihindamise ja sellest tuleneva kohtlemistaseme põhjal individualiseeritakse kriminaalhoolduse järelevalve ja sekkumiste intensiivsus – selgub mh isiku registreerimiskohustuse ja kodukülastuste sagedus. Madala sekkumisvajaduse isikuga toimuvad kohtumised vähemalt kord kvartalis, kuid kontakti hoitakse vähemalt korra kuus muid sidevahendeid kasutades, keskmise sekkumisvajadusega toimuvad kohtumised igakuiselt, kõrge sekkumisvajaduse puhul toimuvad kohtumised kahel korral kuus ja väga kõrge sekkumisvajadusega isikutega toimuvad kohtumised neljal korral kuus. Esimesel ja teisel juhul toimub kodukülastus vähemalt kord katseajal. Kõrge ja väga kõrge sekkumisvajaduse puhul – vähemalt kord poolaastas ja vähemalt kord kvartalis. Seega mõjutab kohtlemistase ka seda, millises ulatuses käitumiskontrolli kontrollnõuded praktikas realiseeruvad.

⁷¹ Liba, P., lk 783-784.

⁷² Samas, lk 784.

⁷³ Ainsoo, D. jt, lk 11.

⁷⁴ Liba, P., lk 56-57.

Riskihindamise tulemuste põhjal planeeritakse sekkumised ja koostatakse karistuse täideviimise plaan, mis on suunatud tuvastatud riskide ja vajaduste maandamisele.⁷⁵ Kohtuotsuses märgitud kohustuste täitmise ja kriminaalhoolduse läbiviimise kava ehk hoolduskava koostatakse KrHS § 27 lg 1 kohaselt pärast kohtuotsuse jõustumist, kui kriminaalhooldusaluse kriminogeensed riskid on riskihindamise raames hinnatud.

1.2.2. Hoolduskava

Hoolduskava on kriminaalhooldusaluse suhtes kriminaalhoolduse läbiviimise alusdokument, milles määratletakse kohustuste täitmiseks vajalikud toimingud, kriminaalhoolduse pikemad eesmärgid, kriminaalhooldusaluse probleemide lahendamise teed, teiste isikute kaasamine kriminaalhooldusesse ning eelnimetatud küsimuste lahendamise ajakava. Hoolduskava on võimalik muuta vastavalt kriminaalhooldusaluse arengule, kuna tegemist on dünaamilise vahendiga kriminaalhooldustöö planeerimisel.⁷⁶

Hoolduskava koostatakse koostöös kriminaalhooldusalusega tulenevalt KrHS § 27 lg-st 2. Väga oluline on sealjuures, et isik teadvustaks oma kuriteo mõju endale, kannatanule ja ühiskonnale tervikuna, samuti enda probleeme ja nende lahendamise vajalikkust ning kriminaalhoolduse edukas läbiviimine eeldab, et isik ise sisemiselt nõustub talle koostatud hoolduskavaga.⁷⁷

Eesti esimesest KrHS⁷⁸ §-st 29 nähtub, et seadus sätestas kriminaalhooldusaluse kohustuse täita talle kohtuotsusega määratud kohustusi ja kriminaalhooldaja poolt kohtuotsuse ja hoolduskava alusel antud korraldusi. Alates 01.05.2004 tunnistati vastav säte kehtetuks, kuna hoolduskava alusel antud korralduste järgimise nõue ei tulene KarSist, siis ei saa see olla ka sanktsioonide aluseks.⁷⁹ Ka Riigikohtu kriminaalkolleegium on kinnitanud, et hoolduskavas ettenähtud tegevused, mis ei tulene vahetult seadusest, ei ole kriminaalhooldusalusele kohustuslikud ning nende täitmata

⁷⁵ Aro, K. jt, lk 41.

⁷⁶ Pikamäe, P., Sootak, J., lk 137-138.

⁷⁷ Samas, lk 138.

⁷⁸ Kriminaalhooldusseadus. – RT I 1998, 4, 62.

⁷⁹ Vabariigi Valitsus. Kriminaalmenetluse koodeksi, kriminaalhooldusseaduse ja kohtute seaduse muutmise seadus 196 SE. 07.11.2003. Seletuskiri kriminaalhooldusseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 5. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/cd0877d5-aa1a-320a-a55f-032b4d755aa5/kriminaalmenetluse-koodeksi-kriminaalhooldusseaduse-ja-kohtute-seaduse-muutmise-seadus/> (12.02.2026).

jätmine ei saa kaasa tuua sanktsioone. Seega toimuvad nõustamisvestlused ja hoolduskavas ettenähtud tegevused kriminaalhooldusaluse vaba tahte alusel või tema enda soovil.⁸⁰

Kuigi praktikas võivad hoolduskavas ette nähtud tegevused näida kriminaalhooldusalusele kohustuslikena on õiguslikult siduvad üksnes kohtu poolt määratud kohustused (nt sotsiaalprogramm) ning kontrollnõuded, mille rikkumine võib kaasa tuua karistuse täitmisele pööramise.

Kui hoolduskava on valmis ja isikule tutvustatud, siis algab kriminaalhoolduse teostamine, mille käigus hakatakse realiseerima hoolduskavas püstitatud eesmärgid, et saavutada kriminaalhoolduse üldised eesmärgid, milleks on hooldusaluse edaspidine õiguskuulekas käitumine ja uute kuritegude toime panemisest hoidumine.⁸¹ KrHS § 27 lg 3 kohaselt hindab kriminaalhooldusametnik katseaja vältel kriminaalhooldusaluse kriminogeenseid riske regulaarselt ja vajadusel muudab hoolduskava.

Kui kriminaalhooldusalune soovib abi ja nõustamist, siis kriminaalhooldusametnik on kohustatud seda pakkuma KrHS § 26 järgi.⁸² Samas esineb praktikas olukordi, kus kriminaalhooldusametnik julgustab või nõuab isikult sellist tegutsemist, mis on mõeldud isiku heaolu parandamiseks, kuid vastuolus isiku enda eelistustega. Sellistel puhkudel kasutab kriminaalhooldusametnik veenmisoskust ja erinevaid meetodeid, et saavutada kokkulepe, kuid alati ei pruugi see õnnestuda.⁸³

Hoolduskavas püstitatud eesmärkide täideviimiseks kasutab kriminaalhooldusametnik mh motiveerivat intervjuerimist (MI), mis on tehnilise määratluse kohaselt koostööl põhinev, eesmärgile suunatud suhtlemine, mis keskendub peamiselt muutuste jutule. MI koosneb protsessina neljast kattuvast protsessist – kaasamine (mille käigus luuakse usaldusel, avatusel ja empaatial põhinev koostöösuhe), fookustamine (lepitakse kokku, mida isik muutma hakkab), esilekutsumine (isiku enda motivatsiooni esile toomine) ja planeerimine (muutuste plaani kavandamine).⁸⁴ Lisaks

⁸⁰ RKKKm 1-21-5058 p-d 10-12.

⁸¹ Pikamäe, P., Sootak, J., lk 138.

⁸² RKKKm 1-21-5058 p 10.

⁸³ Canton, R. Probation as social work. 25.04.2024. Probation Journal. Sage Journals. Volume 71, issue 4. – <https://doi.org/10.1177/02645505241241588> (02.02.2026).

⁸⁴ Ainsoo, D. jt, lk 84, 91-93.

on kriminaalhooldustöös tunnustamine oluline vahend, mis toetab positiivset käitumist ja soodustab isiku motiveeritud kaasatust.⁸⁵

Kriminaalhoolduse täideviimine algab isiku arvele võtmisega ja riskihindamise vestlustega kuni hoolduskava koostamise ja selle elluviimiseni. Hoolduskava eesmärk on toetada isiku sotsiaalselt kohanemist ja ennetada uute kuritegude toimepanemist ning selleks tehakse isikuga nii individuaalset tööd kui ka võrgustikukoostööd. Samas ei ole hoolduskava mittejärgimine iseenesest karistuse täitmisele pööramise aluseks, kuna selles sisalduvad tegevused põhinevad koostööl ja isiku enda valmisolekul muutusteks. Seevastu käitumiskontrolli kontrollnõuete ja individuaalsete kohustuste täitmata jätmine võib kaasa tuua karistuse täitmisele pööramise.

1.3. Käitumiskontrolli eesmärk ja kohaldamine kriminaalhoolduses

Kriminaalhoolduse eesmärgiks on teostada järelevalvet kriminaalhooldusaluste üle ning soodustada nende sotsiaalset kohanemist.⁸⁶ Nende eesmärkide saavutamiseks kohaldatakse kriminaalhoolduses käitumiskontrolli, mille abil suunatakse kriminaalhooldusaluse käitumist kontrollnõuete ja katseajaks määratud kohustuste kaudu.⁸⁷

Käitumiskontrolli kohaldatakse KarS § 74 alusel ning see on karistuse individualiseerimise viis, mille kaudu tagatakse süüdlase üle järelevalve katseajal ning toetatakse tema sotsiaalset kohanemist.⁸⁸ KarS § 75 kohaselt hõlmab käitumiskontroll endas süüdlasele kohaldatavaid kontrollnõudeid (lg 1) ja kohustusi (lg 2), mis erinevad teineteisest eesmärgi ja siduvuse ulatuselt.⁸⁹

Kontrollnõuded on seadusest tulenevad kohustused, mille eesmärgiks on teostada riiklikku järelevalvet süüdlase üle. Need kohalduvad automaatselt kriminaalhooldusalustele seaduse, mitte

⁸⁵ Mullins, E., Kirkwood, S., Raynor, P. Positive reinforcement in probation practice: The practice and dilemmas of praise. 25.04.2024. Volume 71, issue 4. – <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1177/02645505241241587> (05.01.2026).

⁸⁶ Justiitsministeerium. Eesti vanglasüsteemi ja kriminaalhoolduse aastaraamat. Tallinn 2006, lk 13.

⁸⁷ P. Pikamäe. KarSK § 75/1.2.

⁸⁸ Samas, § 75/1.1.

⁸⁹ Pikamäe, P., Sootak, J., lk 130.

kohtulahendi alusel. Seetõttu puudub kohtul võimalus kontrollnõudeid individualiseerida vastavalt kuriteo raskusele või süüdlase isikule.⁹⁰

Käitumiskontrolli kohustuslikud kontrollnõuded KarS § 75 lg 1 p-de 1-6 kohaselt on:

1. elada kohtu määratud alalises elukohas;
2. ilmuda kriminaalhooldaja määratud ajavahemike järel kriminaalhooldusosakonda registreerimisele;
3. alluda kriminaalhooldaja kontrollile enda elukohas ning esitada talle andmeid oma kohustuste täitmise ja elatusvahendite kohta;
4. saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elukohast lahkumiseks Eesti territooriumi piires kauemaks kui viieteistkümneks päevaks;
5. saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elu-, töö- või õppimiskoha vahetamiseks;
6. saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa Eesti territooriumilt lahkumiseks ja väljaspool Eesti territooriumi viibimiseks.

Kontrollnõuded on kriminaalhooldusalusele kohustuslikud ning nende täitmise kaudu peab isik taluma riigipoolset järelevalvet oma käitumise üle.⁹¹ Riigikohus on rõhutanud, et kontrollnõuded moodustavad käitumiskontrolli formaalse raamistiku, mille peamiseks eesmärgiks on tagada, et vabaduses viibiv süüdimõistetu oleks riigile kättesaadav. Samas ei kujuta KarS § 75 lg 1 enda sisult hooldust ja ükski paragrahvis sätestatud nõue ei kohusta süüdlast vastu võtma kriminaalhooldaja poolt n-õ sotsiaaltööna pakutavat abi, vaid vastav abistamine ja nõustamine saab toimuda isiku enda soovil.⁹²

Kontrollnõuete sisu ega kohaldamine ei ole ajas sisuliselt muutunud – alates 2002. aastast on käitumiskontrolli kontrollnõuded KarS § 75 lg 1 p-des 1-3 ja 5 püsinud muutumatuna. 2012. aastal on punkti 4, milles algselt oli sätestatud „saama kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elukohast lahkumiseks kauemaks kui viieteistkümneks päevaks“ muudetud ja täiendatud järgmises sõnastuses „saama kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elukohast lahkumiseks Eesti territooriumi piires kauemaks kui viieteistkümneks päevaks.“ 2012. aastal lisandus

⁹⁰ P. Pikamäe. KarSK § 75/2.2.

⁹¹ RKKKo 3-1-1-2-04 p 7.

⁹² RKKKm 1-21-5058 p 10.

käitumiskontrolli kontrollnõuete hulka punkt 6.⁹³ Praktikas rakendatakse neid seadusest tulenevaid standardseid kontrollnõudeid kõikidele kriminaalhooldusalustele ja neid ei individualiseerita vastavalt konkreetse isiku riskidele, võimekusele või vajadustele. Paindlikkuse puudumise tõttu võib selline lähenemine suurendada riski, et isikud ei suuda ettenähtud nõudeid täita, mis võib omakorda viia kriminaalhoolduse ebaõnnestumiseni ja karistuse täitmisele pööramiseni. 2014. aasta tingimisi vabastamise ja käitumiskontrolli kohaldamise analüüsis on samuti rõhutatud vajadust kriminaalhoolduse töös paremate tulemuste saavutamiseks kriminaalhoolduse rakendamine muuta paindlikumaks.⁹⁴

Seevastu KarS § 75 lg 2 p-des 1-10 käitumiskontrolli kohustused on kohtulahendist tulenevad nõuded ning nende eesmärk on saavutada süüdlase edasine õiguskuulekas käitumine ennekõike temaga läbiviidava sotsiaaltöö kaudu. Kohus saab valida, milliseid kohustusi ja kui palju ta süüdlasele määrab, samuti võib kohus jätta kohustused määramata. Kohustused eeldavad igakord individualiseerimist, arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ning süüdlase isikut. KarS § 75 lg-s 2 nimetatud kohustuste loetelu ei ole ammendav ning lg 4 kohaselt võib süüdlane ise võtta endale seaduses nimetatud kohustusi ning kohus võib need kohustustena kohtulahendis kinnitada.⁹⁵

Käitumiskontrolli paindlikkust kinnitab ka võimalus muuta kohtulahendiga määratud kohustusi KarS § 75 lg 3 alusel kriminaalhooldusametniku ettepanekul. Kohustuste muutmise saab toimuda kriminaalhooldusametniku korralise või erakorralise ettekande alusel ning muutmise võib seisneda hooldusalusele algselt pandud kohustuste kergendamises või tühistamises või täiendavate kohustuste lisamises.⁹⁶

Tulenevalt kohustuste paljususest ja sisulisest erinevusest on karistusõiguse teoorias hakatud kohustusi liigitama positiivseteks ja negatiivseteks. Positiivsed on kohustused, millega kohustatakse kriminaalhooldusalust tema resotsialiseerimise eesmärgil teatud aktiivseteks tegudeks. Samas kui negatiivsed kohustused on sellised kohustused, millega püütakse süüdlast preventiivsel eesmärgil panna mingitest tegudest hoiduma. Selliste kohustuste määramisel on

⁹³ Vangistuseseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 20.12.2012, 3.

⁹⁴ Ahven, A., lk 2.

⁹⁵ P. Pikamäe. KarSK § 75/2.3.1.

⁹⁶ Samas, § 75/3.

oluline, et kohus selgitab eelnevalt välja süüdlase kriminogeensed riskid, kuna muidu ei ole nimetatud kohustuste panemine süüdlasele asjakohane.⁹⁷ See on oluline ka käitumiskontrolli rikkumiste hindamisel, kuna isiku olukorraga mitteamvestavad kohustused võivad suurendada rikkumiste riski.

Käitumiskontrolli kui kriminaalhoolduse järelevalvemeetme toimimine eeldab, et kriminaalhooldusalune täidab nii seadusest tulenevaid kontrollnõudeid kui ka kohtulahendiga määratud kohustusi. Nende tingimuste täitmine ei ole aga praktikas alati probleemideta ning rikkumised võivad viia kriminaalhoolduse ebaõnnestumiseni ja karistuse täitmisele pööramiseni. Sellest tulenevalt käsitletakse käitumiskontrolli tingimuste rikkumise õiguslikke tagajärgi.

1.3.1. Käitumiskontrolli tingimuste rikkumise õiguslikud tagajärjed

Karistusseadustiku § 74 alusel vangistusest tingimisi vabastamine tähendab, et isikule antakse võimalus kanda karistus vabaduses teatud tingimusel, et ta järgib käitumiskontrolli nõudeid ja täidab talle pandud kohustusi eesmärgiga saavutada õiguskuulekas käitumine. See eeldab kriminaalhooldusaluse aktiivset osalust enda käitumise kontrollimisel ja parandamist, tehes sealjuures koostööd kriminaalhooldajaga.⁹⁸ Käitumiskontrolli tingimuste rikkumise korral peab kriminaalhooldusametnik sellele reageerima.

Õiguskantsler on põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-20-11 selgitanud, et karistuse tingimisi mõistmine koos käitumiskontrolliga on süüdlasele antav soodustus, mis võimaldab tal vältida karistuse ärakandmist, kui ta järgib talle seatud tingimusi. Samas peab isik arvestama, et käitumiskontrolli tingimuste rikkumine võib kaasa tuua karistuse täitmisele pööramise. Õiguskantsleri hinnangul tuleb rikkumise tunnistamist arvestada selle tagajärgede kaalumisel positiivse asjaoluna.⁹⁹

Katseajal toimepandud käitumiskontrolli tingimuste rikkumise korral on võimalik kohaldada KarS § 74 lg-s 4 ette nähtud meetmeid. Tingimuste rikkumiseks loetakse kontrollnõuete või kohustuste

⁹⁷ P. Pikamäe. KarSK § 75/2.3.1.-2.3.3.

⁹⁸ RKPJKm 5-20-11 p 19.

⁹⁹ Madise, Ü. Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-20-11. Õiguskantsler. 29.01.2021. – <https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/2024-11/Arvamus%20p%C3%B5hiseaduslikkuse%20j%C3%A4relevalve%20asjas%20nr%205-20-11.pdf> (15.02.2026).

mittejärgimist või karistamise aluseks olnud kuriteoga samalaadse väärteo toimepanemist. Samuti moodustab katseaja tingimuste rikkumise ka see, kui süüdlane paneb katseajal toime uue kuriteo.¹⁰⁰

Rikkumistele reageerimiseks on KarS § 74 lg-s 4 ette nähtud neli meetet:

1. kriminaalhooldusametniku kirjalik hoiatus;
2. täiendavate kohustuste määramine vastavalt KarS § 75 lg-le 2;
3. katseaja pikendamine kuni ühe aasta võrra;
4. karistuse täitmisele pööramine.

Kriminaalhoolduse praktikas on võimalik käitumiskontrolli tingimuste rikkumistele reageerida lisaks eelpool nimetatule tihedama registreerimiskohustuse määramisega, vestlusega, teatud juhtudel suulise hoiatuse või muude meetmetega. Nende meetmete rakendatavus on piiratud olukordades, kui rikkumised korduvad ja leebemad sekkumised ei anna soovitud tulemust.

Kirjalik hoiatus võimaldab kriminaalhooldusametnikul reageerida käitumiskontrolli tingimuste rikkumisele ilma kohtusse pöördumata. Tegemist ei ole kohustusliku meetmega, vaid ametniku kaalutusotsusega – juhul, kui ametnik leiab, et rikkumisele ei ole võimalik reageerida kirjaliku hoiatusega, siis pööratakse erakorralise ettekandega kohtusse. Kirjalik hoiatus aegub ühe aasta möödumisel. Üldjuhul tehakse isikule kuni kaks kirjalikku hoiatust, kuid erandina on võimalik ka kolmas hoiatus, mis peab olema põhjendatud ning millele eelneb juhtumiarutelu vähemalt kahe teise kriminaalhooldusametnikuga. Kolmanda kirjaliku hoiatusega peab kaasnema ka isiku poolt vabatahtlikult võetav kohustus.

Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande kohaselt on kirjalik hoiatus mõeldud eelkõige reageerimiseks kergematele rikkumistele, mis puudutavad karistuse täideviimise protseduurilist külge, näiteks registreerimiskohustuse ühekordset eiramist.¹⁰¹ Autori praktilise kogemuse põhjal kasutatakse hoiatust ka juhtudel, kui süüdlane on rikkunud alkoholi või narkootiliste ainete tarvitamise keeldu. Seega ei piirdu kirjaliku hoiatuse kohaldamine üksnes kergemate rikkumistega.

¹⁰⁰ P. Pikamäe. KarSK § 74/9.

¹⁰¹ Samas, § 69/6.1.

Ülejäänud rikkumistele reageerimise meetmete kohaldamine eeldab kriminaalhooldusametniku poolt pöördumist kohtusse. Kriminaalhoolduse täitmist puudutavate küsimuste lahendamise kord on reguleeritud KrMS §-s 427, mille kohaselt otsustab täitmiskohtunik mh täiendavate kohustuste määramise, nende kergendamise või tühistamise, katseaja pikendamise ning karistuse täitmisele pööramise.¹⁰²

Käitumiskontrolli tingimuste rikkumisel toimub KarS § 74 lg-s 4 sätestatud meetmete kohaldamine kriminaalhooldusametniku korralise või erakorralise ettekande alusel (KrHS §-d 30 ja 31). Samas puudub erakorralise ettekande esitamise kohustus, kui kriminaalhooldaja reageerib rikkumisele kirjaliku hoiatusega.¹⁰³ Autori praktika kohaselt on rikkumiste korral kasutatud erakorralist ettekannet.

Erakorralise ettekande sisu on reguleeritud KrHS §-s 31. Erakorraline ettekanne sisaldab andmeid rikkumise asjaolude kohta, kriminaalhooldusaluse seletust, kriminaalhooldusametniku hinnangut katseaja kulgemisele ning põhjendatud ettepanekut edasiste meetmete kohaldamiseks. KrMS § 427 lg 3 kohaselt vaatab täitmiskohtunik erakorralise ettekande läbi kümne päeva jooksul selle kohtusse saabumisest.

Kui kriminaalhooldusametnik tuvastab võimaliku rikkumise, peab kriminaalhooldusalune andma selle kohta seletuse. Riigikohus on selgitanud, et kui kriminaalhooldusalune peab kriminaalhooldusametniku nõudmisel aru andma enda tegevuse ja kohustuste täitmise kohta, kui see võib mõjutada kriminaalhooldust. Samuti peab ta seda tegema isegi juhul, kui kriminaalhooldusametnikul puuduvad kahtlused kohustuste rikkumise kohta. Nimetatud koostöökohustus tuleneb KarS § 75 lg 1 p-st 3. Siinjuures ei saa hooldusalune tugineda PS § 22 lg-le 3, mis sätestab, et isik ei pea enda vastu tunnistusi andma võimalike uute süütegude kohta.¹⁰⁴

Kohtusse pöördudes võib kriminaalhooldusametnik erakorralises ettekandes teha ettepaneku määrata hooldusalusele täiendavaid kohustusi KarS § 75 lg 2 alusel või pikendada katseaega kuni

¹⁰² RKEKm 3-18-170 p 9.

¹⁰³ P. Pikamäe. KarSK § 74/8.2.

¹⁰⁴ RKPJKm 5-20-11 p 19.

ühe aasta võrra. Katseaja pikendamine võib erandina ületada KarS § 74 lg-s 3 sätestatud maksimaalse viieaastase katseaja, kuid mitte rohkem kui ühe aasta võrra.¹⁰⁵

Karistuse täitmisele pööramisel KarS § 74 lg 4 alusel on kohtul lai kaalutusõigus. Kohus peab esmalt tuvastama faktilised asjaolud ning hindama, kas need vastavad normi kohaldamise eeldustele. Seejärel peab kohus valima kõige sobivama õigusliku tagajärje – täiendava lisakohustuse määramise, katseaja pikendamise kuni ühe aasta võrra või vangistuse täitmisele pööramise.¹⁰⁶ Riigikohus on selgitanud, et KarS § 74 lg 4 kohaldamisel peab kohus hindama kriminaalhooldusala käitumist katseajal tervikuna, sh arvestama ka varasemaid kriminaalhoolduse nõuete rikkumisi.¹⁰⁷

Riigikohus on selgitanud, et KarS § 74 lg 4 kohaldamisel peab kohus arvestama proportsionaalsuse põhimõttega (PS § 11), kuna rikkumisele reageerimise meetmed, eriti karistuse täitmisele pööramine, võivad riivata isiku vabaduspõhiõigust. Seetõttu peab kohus kaaluma, kas leebema meetme kohaldamine on põhjendatud ning kohtul on ka võimalus jätta meetmed kohaldamata ja kriminaalhooldusametniku erakorraline ettekanne rahuldamata.¹⁰⁸

Samuti on Riigikohus selgitanud, et kui kriminaalhooldusametnik taotleb karistuse täitmisele pööramist KarS § 74 lg-s 1 sätestatud kontrollnõude rikkumise tõttu, tuleb kohtul hinnata, kas nõuet rikuti tahtlikult või ettevaatamatusest ja kuidas isik ise enda rikkumist põhjendab. Kohus peab seejärel hindama, kas nimetatud põhjus on mõjuv põhjus.¹⁰⁹ Hindamisel tuleb arvestada rikkumise raskust, kusjuures varasem õigusvastane käitumine ei anna automaatselt alust eeldada, et rikkumine oli tahtlik. Karistuse täitmisele pööramine on põhjendatud juhul, kui käitumiskontrolli tingimuste eiramine oli tahtlik, takistab järelevalve teostamist ning selleks puudub mõjuv põhjus. Mõjuvaks põhjuseks saab pidada olukorda, kus isikul ei ole objektiivselt võimalik käitumiskontrolli tingimusi täita.¹¹⁰

¹⁰⁵ P. Pikamäe. KarSK § 74/8.1.

¹⁰⁶ RKÜo 3-1-1-18-12 p 49.

¹⁰⁷ RKKKm 3-1-1-82-12 p 13.

¹⁰⁸ RKKKm 1-06-9135 p 17.

¹⁰⁹ RKKKm 3-1-1-61-13 p 9.2.

¹¹⁰ P. Pikamäe. KarSK § 74/8.1.

Teisalt ei välista karistuse täitmisele pööramist ka ettevaatamatu rikkumine. See võib olla põhjendatud juhul, kui kriminaalhooldusalune on kontrollnõudeid eiranud korduvalt ning varem kohaldatud muud meetmed (nt katseaja pikendamine või täiendavate kohustuste määramine) pole toonud kaasa käitumise muutumist.¹¹¹

Eeltoodust tulenevalt ei piirdu käitumiskontrolli tingimuste rikkumise tagajärgede kohaldamine üksnes rikkumise fakti tuvastamisega, vaid eeldab kriminaalhooldusaluse käitumise terviklikku hindamist katseajal. Kohtul tuleb arvestada rikkumise raskust, isiku suhtumist rikkumisse ning seda, kas leebemate meetmete kohaldamine oleks piisav.

Karistuse täitmisele pööramise otsustamisel on keskse tähtsusega ka see, kas rikkumine näitab, et kriminaalhooldus ei täida enam oma eesmärke – eelkõige järelevalve teostamist, sotsiaalse kohanemise soodustamist ja uute kuritegude toimepanemise ennetamist. Sellest tulenevalt analüüsitakse empiirilises osas, millised konkreetset rikkumised ja asjaolud on kohtupraktikas viinud karistuse täitmisele pööramiseni.

¹¹¹ Samas.

2. Kontrollnõuete rikkumiste kohtupraktika analüüs (2022-2025)

2.1. Analüüsi raamistik ja valim

Avalik kriminaalhoolduse statistika võimaldab küll hinnata kriminaalhoolduse üldist edukust, kuid ei anna ülevaadet sellest, milliste kontrollnõuete rikkumised viivad karistuse täitmisele pööramiseni. Seega on magistritöö eesmärgi saavutamiseks analüüsitud kohtupraktikat, milles KarS § 75 lg 1 p-des 1-6 sätestatud kontrollnõuete rikkumine on olnud tingimisi mõistetud vangistuse täitmisele pööramise aluseks aastatel 2022-2025. Ajavahemik 01.01.2022-31.12.2025 valiti eesmärgiga tagada piisav valimimaht, sest olgugi, et karistuse täitmisele pööramise juhtumeid esineb igal aastal sadu, puudus seni süstemaatiline ülevaade sellest, kui suure osa moodustavad neist kontrollnõuete rikkumiste lahendid.

Magistritöö empiiriline uurimus koosneb kvantitatiivsest ja kvalitatiivsest analüüsist. Kvantitatiivses osas selgitatakse, millised KarS § 75 lg 1 punktid esinesid valimis kõige sagedamini ning milline oli varasem hoiatuste ja erakorraliste ettekannete arv enne täitmisele pööramist. Kuna mõnes lahendis võis esineda mitu erinevat kontrollnõude rikkumist ning rikkumiste täpset arvu ei olnud alati võimalik tuvastada, hinnati rikkumiste esinemist selle alusel, mitmes lahendis vastav kontrollnõude rikkumine esines. Seetõttu ei kajasta selline lähenemine rikkumiste tegelikku arvu, vaid üksnes nende esinemist kohtulahendites. Seejärel viiakse läbi kvalitatiivne analüüs, milles uuritakse iga lahendi faktilisi asjaolusid ja kohtu põhjendusi, eesmärgiga selgitada, millele kohus täitmisele pööramisel tugines ning mida peeti sealjuures määravaks.

Käesoleva analüüsi aluseks on Vanglateenistusest saadud struktureeritud andmestik Microsoft Exceli tabeli kujul, mis sisaldas 30 lahendi põhiandmeid, kus karistuse täitmisele pööramine toimus kontrollnõuete rikkumiste tõttu. Magistritöö raames Vanglateenistuselt päritud kohtulahendid pole enamuses avalikult kättesaadavad Riigi Teatajast ning autor on kohustatud tagama isikuandmete anonüümsuse. Sellest tulenevalt ei ole nimetatud lahendeid töös viidatud ning need on autori valduses. Analüüs käsitleb vaid neid juhtumeid, kus rikkumine viis karistuse täitmisele pööramiseni, mistõttu puudub võrdlus juhtumitega, kus rikkumine ei toonud kaasa karistuse täitmisele pööramist. Analüüs hõlmab ainult täisealisi kriminaalhooldusaluseid.

Andmestik hõlmas teavet erakorraliste ettekannete, süüteoosuse, varasemate hoiatuste arvu, varasemate erakorraliste ettekannete arvu ja rikutud kontrollnõuete liigi kohta. Lisaks oli kajastatud iga juhtumi puhul kohtu nimi, lahendi number, lahendi kuupäev ja jõustumiskuupäev. Andmestiku alusel koguti lahendite täistekstid osaliselt Riigi Teatajast, osaliselt maakohtutele esitatud teabenõude alusel, kuna kõik asjakohased lahendid ei ole avalikult kättesaadavad. Valimi terviklikkuse tagamiseks kontrolliti täiendavalt Riigi Teatajast, kas maakohtu määruse peale on esitatud määruskaebus ning kas ringkonnakohus on teinud määruse. Samuti kontrolliti Riigi Teatajast algseid süüdimõistvaid kohtuotsuseid.

Lahendid pärinevad neljalt maakohtult ja ringkonnakohtult, kuid kohtute nimesid eraldi välja ei tooda, kuna analüüs keskendub üldisele kohtupraktikale, mitte kohtute võrdlusele. Valimis on ainult need lahendid, kus karistus on KarS § 74 lg 4 alusel täitmisele pööratud. Valimist jäeti välja üks lahend, milles pöörati karistus täitmisele KarS § 76 lg 7 alusel, kuna tegemist oli ainsa sellise lahendiga. Lisaks jäeti valimist välja lahend, milles isik kuulutati tagaotsitavaks, kuid karistust ei pööratud veel täitmisele, mistõttu see ei olnud sisuliselt võrreldav ülejäänud valimiga. Seega koosnes lõplik valim 28 maakohtu lahendist ning neist 5 puhul on olemas ka ringkonnakohtu lahend, kokku 33 kohtumäärust.

Vanglateenistusest saadud andmestiku kontrollimisel selgus, et tabel sisaldas ebatäpsusi. Näiteks varasemate rikkumiste ja hoiatuste arvu, kohtu nime, lahendi kuupäeva ning rikutud kontrollnõuete kajastamisel esines kõrvalekaldeid lahendite sisust. Lisaks tuleb arvestada, et andmebaasi kannete kvaliteet sõltub andmete sisestajast, mistõttu tuleb arvestada võimalike eksimustega ning võimalusega, et kõiki asjakohaseid lahendeid ei kajastu andmestikus. Andmed on üle kontrollitud kohtulahenditest ning vastavalt korrigeeritud, seega lähtutakse analüüsis lahendite tegelikust sisust.

Eeltoodud kriteeriumite alusel analüüsitakse järgnevas alapeatükis kohtupraktikat kvantitatiivselt, et selgitada millised kontrollnõuete rikkumised ja asjaolud on praktikas viinud vangistuse täitmisele pööramiseni.

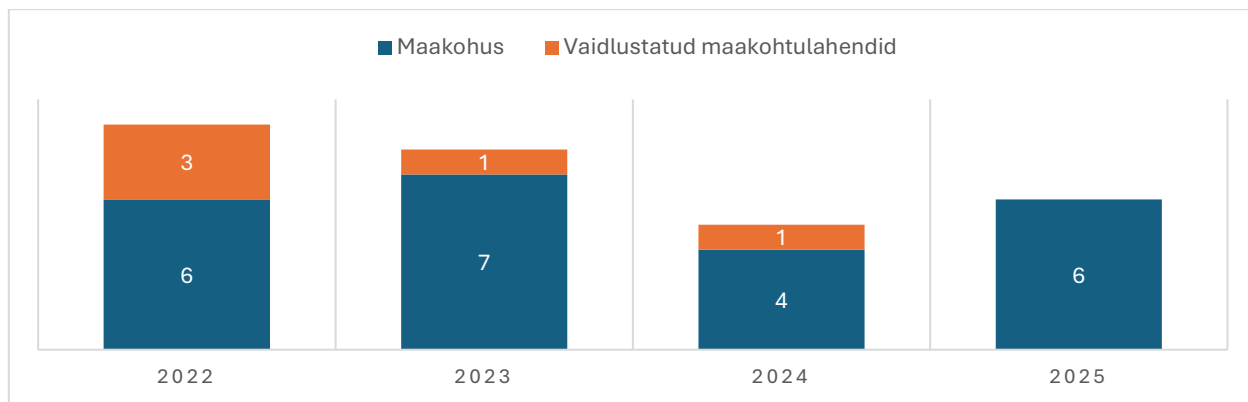
2.2. Kohtupraktika ülevaade ja kontrollnõuete rikkumiste esinemine

Käesolevas alapeatükis antakse ülevaade analüüsitud kohtupraktika peamistest tunnustest. Käsitletakse süüdimõistvaid otsuseid, mille alusel isikud algselt kriminaalhooldusele määrati, samuti täitmisele pööramise lahendite jaotust aastate ja kohtuastmete lõikes. Lisaks analüüsitakse kriminaalhooldusametniku kasutatud reageerimismeetmeid enne erakorralise ettekande esitamist ning antakse ülevaade tuvastatud kontrollnõuete rikkumistest ja nendega kaasnenud täiendavatest asjaoludest.

Kokkuleppemenetluses tehti 24 otsust, millest 20 juhul mõisteti isikule tingimisi vangistus ilma šokivangistusega ning 4 juhul kohaldati šokivangistust. Lisaks lahendati 2 asja lühimenetluses ja 1 asi üldmenetluses šokivangistust kohaldamata. Ühel juhul ei olnud võimalik tuvastada kriminaalasja lahendamise alust.

Kriminaalhooldusele määratud isikute puhul esines 11 erinevat süüteo koosseisu. Valdava osa moodustasid erinevad varavastased kuriteod. Isikuvastastest kuritegudest esines kehaline väärkohtlemine ja ähvardamine (KarS §-d 121 ja § 120). Ülejäänud juhtudel olid isikud kriminaalhooldusele määratud mitme erineva kuriteo toimepanemise eest.

Joonis 1. Lahendite jaotus aastate ja kohtuastmete lõikes

Allikas: Diagramm on autori koostatud.

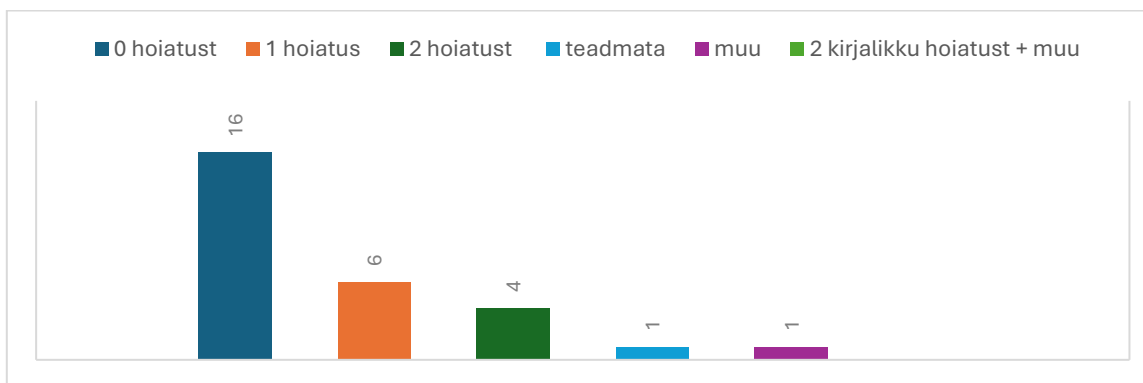
Nagu öeldud, siis karistuse täitmisele pööramise analüüs hõlmab 28 kohtuasja, milles kõigi puhul tehti maakohtus lahend. Neist 5 juhul vaidlustati maakohtu määrus ringkonnakohtus. Ringkonnakohtus jättis kolmes asjas maakohtu määruse muutmata ja määruskaebuse rahuldamata,

ühel juhul jättis määruskaebuse läbivaatamata ning ühel juhul tühistas ringkonnakohus maakohtu määruse, leides erinevalt maakohtust, et karistuse täitmisele pööramine on põhjendatud. 2022. aastal tehti 9 maakohtu lahendit, 2023. aastal tehti 8 lahendit, 2024. aastal tehti 5 lahendit ning 2025. aastal tehti 6 lahendit (joonis 1).

Lisaks lahendite jaotusele analüüsi, milliseid reageerimismeetmeid kasutati kontrollnõuete rikkumiste puhul enne karistuse täitmisele pööramist. Lahenditest nähtub, et enne erakorralise ettekandega karistuse täitmisele pööramise taotlemist oli kriminaalhooldusametnik 6 juhul teinud ühe eelneva kirjaliku hoiatuse, 4 juhul kaks eelnevat kirjalikku hoiatust. Ühe lahendi puhul ei nähtu millise rikkumise eest ja kui palju kirjalikke hoiatusi tehti, kuid andmestiku põhjal on teada, et eelnevalt on koostatud 2 kirjalikku hoiatust. Lahend lisatakse joonisel 2 „teadmata“ tulpa.

Lisaks on kriminaalhooldusametnik reageerinud varasemale rikkumisele ühel juhul suulise hoiatusega (joonisel 2 „muu“) ja teisel juhul vestlusega, mis eelnes kahele kirjalikule hoiatusele (joonisel 2 „2 kirjalikku hoiatust + muu“). 16 juhul 28-st ei tehtud ühtegi kirjalikku hoiatust.

Joonis 2. Kirjalike hoiatuste arv enne karistuse täitmisele pööramist

Allikas: Diagramm on autori koostatud.

Kuigi KarS § 74 lg 4 ei kohusta kriminaalhooldusametnikku enne kohtusse pöördumist kohaldama kergemaid õiguslikke tagajärgi, näitab kirjalike hoiatuste vähenemine kasutamist, et kohtusse on pöördutud erakorralise ettekandega ja taotletud karistuse täitmisele pööramist ilma eelneva reageerimiseta muul viisil. See võib viidata sellele, et kriminaalhooldusametnik on hinnanud rikkumisi piisavalt tõsiseks ning järelevalve teostamist problemaatiliseks. Seejuures tuleb arvestada, et paljudel juhtudel oli kriminaalhooldusalune kriminaalhooldusametnikule

kättesaamatu või ei täitnud kontrollnõudeid, mistõttu võis esineda olukord, kus kergemate meetmete kohaldamine võis olla võimatu.

Ühel juhul pöördus kriminaalhooldusametnik sama isiku suhtes kohtusse erakorralise ettekandega varasemalt kahel korral, esimesel korral taotles kriminaalhooldusametnik karistuse täitmisele pööramist, kuid kohus jättis erakorralise ettekande rahuldamata ja pikendas katseagea 1 kuu võrra. Teise erakorralise ettekandega määras kohus isikule katseajaks KarS § 75 lg 2 p 5 alusel lisakohustuse. Seega koostati sama isiku suhtes erakorraline ettekanne kohtule kokku kolmel korral ning peale kolmandat erakorralist ettekannet pööras kohus karistuse täitmisele. Ülejäänud 27 juhtumi puhul koostati erakorraline ettekanne kohtule esmakordselt.

Lahenditest nähtub, et kriminaalhooldusametnik pöördus erakorralise ettekandega kohtusse konkreetse rikkumise toimepanemise tõttu, kuid kohus tuvastas erakorralise ettekande menetlemise käigus ka täiendavaid kontrollnõuete rikkumisi. Seega on arvestatud ka nende rikkumistega, mis olid lahenditest selgelt kohtu poolt tuvastatud ja nimetatud ning muud lahendites kajastuvad asjaolud (telefonile mittevastamine, kodukülastuse ukse avamata jätmine, isiku kättesaamatus) on käsitletud faktilise taustana, mitte iseseisva rikkumisena.

Kohtulahendites jagunesid kohtu poolt tuvastatud kontrollnõuete rikkumised KarS § 75 lg 1 punktide alusel järgnevalt. Kontrollnõuete rikkumiste analüüs näitas, et kõige sagedamini esines lahendites KarS § 75 lg 1 p 2 sätestatud registreerimiskohustuse rikkumine – ilmuma kriminaalhooldaja määratud ajavahemike järel kriminaalhooldusosakonda registreerimisele. Nimetatud rikkumine oli esindatud 27 lahendis. Kõikides lahendites ei olnud võimalik tuvastada mitu korda täpselt registreerimiskohustust rikuti, kuna kohtud ei toonud alati lahendis välja kõiki rikkumisi üksikasjalikult.

Elukohta vahetamist ilma kriminaalhooldusametniku loata (KarS § 75 lg 1 p 5) tuvastati 8 lahendis. Kohustuse elada alalises elukohas rikkumist (KarS § 75 lg 1 p 1) esines 6 lahendis ning Eestist lahkumist ilma eelneva loata (KarS § 75 lg 1 p 6) 7 lahendis. Eelnevast elukohast Eesti siseselt kauemaks kui viieteistkümneks päevaks lahkumist ilma loata (KarS § 75 lg 1 p 4) ning kriminaalhooldusametniku kontrollile allumatust elukohas (KarS § 75 lg 1 p 3) esines mõlemal juhul 4 lahendis.

Lisaks kontrollnõuete rikkumistele esines lahendites ka täiendavaid asjaolusid. Mitmel juhul pani kriminaalhooldusalune katseajal toime uusi süütegusid. Seitsmel juhul oli isik katseajal toime pannud uue kuriteo ning kolmel juhul väärteo. Kahel juhul oli isik uute kuritegude tõttu vahistatud ning kahel juhul kandis isik väärtegude eest määratud aresti kinnipidamisasutuses.

Samuti kuulutati 13 juhul isik erakorralise ettekande menetluse käigus tagaotsitavaks, millest kahel juhul andis kohus välja Euroopa vahistamismääruse. Sundtoomist esines kahel juhul, kolmanda isiku puhul sundtoomine ebaõnnestus.

2.3. Karistuse täitmisele pööramise põhjendused kohtupraktikas

Käesolevas peatükis analüüsitakse, millistele asjaoludele kohtud tuginevad karistuse täitmisele pööramise otsustamisel KarS § 74 lg 4 alusel. Eesmärk on selgitada, millal peavad kohtud käitumiskontrolli kontrollnõuete rikkumist piisavaks aluseks tingimisi mõistetud vangistuse täitmisele pööramiseks ning millised asjaolud on seejuures määrava tähtsusega.

Analüüs keskendub sellele, kuidas kohtud tuvastavad kontrollnõuete rikkumise, hindavad rikkumise tahtlikkust ja mõjuva põhjuse olemasolu ning arvestavad kriminaalhooldusaluse käitumist katseaja jooksul tervikuna. Samuti vaadeldakse, milliseid põhjendusi peetakse piisavaks karistuse täitmisele pööramiseks ning millistel juhtudel ei peeta kriminaalhoolduse jätkumist enam võimalikuks.

Kõigis analüüsitud maakohtu lahendites on kohus tuvastanud, et kriminaalhooldusalune on rikkunud vähemalt ühte KarS § 75 lg 1 p-des 1-6 sätestatud kontrollnõuet. Kohtud tuginevad rikkumiste tuvastamisel kriminaalhooldusametniku erakorralisele ettekandele ning selle juurde esitatud kirjalikele tõenditele nagu registreerimislehed, elukohakontrolli andmed, dokumenteeritud kontaktivõtmise katsed ja ametiasutustelt saadud teave (nt PPA-lt). Lisaks esines tõenditena kriminaalhooldusaluse enda selgitusi ja teiste isikute ütlusi, mida kohtud käsitlesid koos muude tõenditega. Kohtupraktikast nähtub, et rikkumise tuvastamine põhineb valdavalt dokumenteeritud andmetel ning kohtud ei kogu menetluses üldjuhul täiendavaid tõendeid iseseisvalt.

Kohus on oma põhjendustes peamise rikkumisena tuvastanud registreerimiskohustuse rikkumise, mis esines ka valdavas osas analüüsitud lahendites. Mitmetes lahendites on registreerimiskohustus ainus rikutud kontrollnõue, kuid ligikaudu pooltes lahendites esines lisaks ka teiste kontrollnõuete rikkumisi.

Mitmes lahendis on kohus toonud esile, et ühe kontrollnõude rikkumine võib viia ka teiste kontrollnõuete rikkumiseni ning on seejuures viidanud vastavatele sätetele. Näiteks võib registreerimiskohustuse rikkumine viidata sellele, et isik ei ela enam kindlaks määratud elukohas ega allu kriminaalhooldusametniku kontrollile elukohas. Seega võib järeldada, et registreerimiskohustuse rikkumine on kohtupraktikas keskne rikkumine, millele tuginedes tuvastatakse ka teiste kontrollnõuete rikkumisi.

Samas nähtub kohtulahenditest, et kohtud tuvastavad kontrollnõuete rikkumisi erinevalt. Algse rikkumise, ennekõike registreerimiskohustuse rikkumise, tuvastab kohus üldjuhul, kuna see on dokumenteeritud registreerimislehe ja kriminaalhooldusametniku erakorralise ettekandega. Täiendavate rikkumiste tuvastamine on ebaühtlasem.

Osades lahendites viitab kohus konkreetsele õigusnormile, mida on täiendavalt rikutud. Seevastu teistes lahendites nimetab kohus rikkumise otsesõnu, kuid ei seo seda vastava õigusnormiga. Samuti esineb lahendeid, kus kohus kirjeldab üksnes rikkumise aluseks olevaid faktilisi asjaolusid, kuid ei sõnasta otseselt kontrollnõude rikkumist.

Käesolevas töös käsitletakse selliseid juhtumeid kontrollnõuete rikkumisena juhul, kui kohus on rikkumise sisuliselt tuvastanud, sõltumata sellest, kas rikkumine on seotud konkreetse õigusnormiga. Seevastu ei käsitleta iseseisva rikkumisena olukordi, kus kohus kirjeldab üksnes faktilisi asjaolusid (nt elukohast loata lahkumine), ilma et ta sõnaselgelt tuvastaks kontrollnõude rikkumise. Seega nähtub, et kohtutel puudub ühtne praktika täiendavate rikkumiste kvalifitseerimisel.

Pärast kontrollnõude rikkumise tuvastamist hindab kohus, kas rikkumine on toime pandud tahtlikult või ettevaatamatusest. Samuti analüüsitakse, kas rikkumisel esines mõjuv põhjus ning kuidas kriminaalhooldusalune rikkumist põhjendab.

Tahtlikkuse hindamisel tuginesid kohtud eelkõige sellele, et kriminaalhooldusalune oli teadlik talle pandud kohustustest. Seda järeldati mh asjaolust, et isik oli kinnitanud kohtuotsuse sisu mõistmist oma allkirjaga, samuti asjaolust, et kokkuleppemenetluses oli ta teadlik karistuse liigist ja tingimustest. Teadlikkust tuletati ka varasemast kriminaalhoolduse kogemusest.

Lisaks rõhutasid kohtud, et isikule selgitati käitumiskontrolli nõudeid kriminaalhooldusosakonnas toimunud esmakohtumisel. Hoolimata sellest ei võtnud isikud kriminaalhooldusametnikuga ühendust ega teavitanud oma mitteilmumise põhjustest.

Kohtud on lugenud rikkumise tahtlikuks ka juhtudel, kui isiku esitatud põhjendused olid tõendamata ja paljasõnalised või kus varasematele rikkumistele oli juba reageeritud, kuid isik jätkas rikkumiste toimepanemist. Samuti on tahtlikkuse tuvastamisel arvestatud olukordi, kus kriminaalhooldusalune ei olnud kättesaadav.

Kohtud ei tuvasta lahendites tahtlikkust siiski ühetaoliselt ja ei välista alati ettevaatamatust. Osades lahendites hinnatakse katseaega tervikuna, mistõttu ei ole võimalik kohtu põhjendustest selgelt välja lugeda tahtlust konkreetse rikkumise toimepanemisel. Seega tuletavad kohtud tahtlikkuse eelkõige kriminaalhooldusaluse teadlikkusest ja tema käitumisest katseaja jooksul, kuid selline lähenemine ei ole praktikas ühtlane.

Tahtluse kõrval selgitavad kohtud välja, kas rikkumiseks võis olla mõjuv põhjus, mis takistas kontrollnõude täitmist. Kriminaalhooldusalused tõid rikkumiste põhjendustena esile mitmesuguseid asjaolusid, mis jagunesid tervislikeks, sotsiaalseteks ja isiklikest valikutest tulenevateks põhjusteks.

Tervislike põhjustena viidati eelkõige haigusele, halvale enesetundele ja psüühilisele seisundile. Samuti põhjendati rikkumisi erinevate eluliste raskustega nagu lahusus, lähedaste surm või vanemlusega seotud kohustused. Registreerimiskohustuse mittetäitmise põhjendustena toodi lisaks välja rahaliste vahendite puudumine, töökohustused, alkoholi või narkootikumide tarvitamine (sh sõltuvusprobleemid), samuti unustamine või segadus registreerimise ajaga.

Osades lahendites väitsid kriminaalhooldusalused, et nad ei saanud kutset kätte, ei jõudnud kriminaalhooldusametnikuga suhelda või ei saanud aru neile pandud kohustuste sisust. Ühel juhul toodi välja rikkumise põhjuseks solvumine kriminaalhooldusametniku peale. Loata välismaale lahkumist põhjendati nt sooviga minna tööle, kolimisega elukaaslase juurde või tervisliku seisundiga. Samuti esines juhtumeid, kus isik väitis, et pidas karistust lihtsalt tingimisi karistuseks ega mõistnud käitumiskontrolli nõuete siduvat iseloomu. Lisaks palusid kriminaalhooldusalused kohtult uut võimalust, lubades oma käitumist parandada ja suhtuda edaspidi kriminaalhooldusesse vastutustundlikult või avaldades valmisolekut minna ravile.

Kohtupraktikast nähtub, et mõjuva põhjuse olemasolu hinnatakse rangelt ning välistab isiklikud ja sotsiaalmajanduslikud põhjused. Kohtud ei pea üldjuhul piisavaks põhjendusi, mis ei ole tõendatud või mis viitavad kriminaalhooldusaluse passiivsele käitumisele, nt kohustuste mittetäitmisele ilma kriminaalhooldusametnikuga ühendust võtmata. Tõendamata selgitusi käsitletakse paljasõnaliste väidetena ning neid ei loeta mõjuvaks põhjuseks. Sellisel juhul tõlgendatakse kriminaalhooldusaluse käitumist pigem tahtliku kriminaalhooldusest kõrvale hoidumisena.

Lisaks peavad kohtud hindama kriminaalhooldusaluse käitumist katseaja jooksul tervikuna ning seda, kuivõrd takistab kontrollnõuete rikkumine edaspidi järelevalve teostamist.

Kohtupraktikast nähtub, et kohtud ei lähtu üksnes viimase rikkumise faktist, vaid hindavad enamasti katseaja kulgemist laiemalt. Põhjalikumalt analüüsitakse isiku käitumist eelkõige nendes lahendites, kus kriminaalhooldus on kestnud pikemat aega või kus rikkumistele on varem reageeritud. Sellistel juhtudel arvestavad kohtud isiku käitumist alates kriminaalhoolduse algusest, tema rikkumiste korduvust ning varasemate reageerimismeetmete mõju.

Samas esineb ka lahendeid, kus kriminaalhooldus on kestnud lühikest aega ning kohus ei saa katseaja kulgemist sisuliselt hinnata, eriti juhtudel, kus kontakt kriminaalhooldusametnikuga ei ole sisuliselt tekkinud. Ühes lahendis pidas maakohus terviklikku hindamist piisavaks katseaja pikendamiseks, kuid ringkonnakohus tühistas selle määruse.

Kriminaalhoolduse perspektiivi hindamisel on kohtul ulatuslik kaalutusõigus otsustada, milline meede on konkreetsetes olukorras sobiv – kas määrata lisakohustus, pikendada katseaega või pöörata vangistus täitmisele.

Analüüsitud lahendites jõudsid kohtud järeldusele, et kriminaalhoolduse jätkumine ei ole võimalik, leides, et isikud ei ole motiveeritud ega suuda täita neile pandud kohustusi. Ühes lahendis märkis kohus, et kriminaalhooldusalune annab küll lubadusi, kuid tema käitumine ei kinnita nende täitmise kavatsust ning isik ainult manipuleerib kohtuga. Samuti esines juhtum, kus ringkonnakohus välistas kriminaalhoolduse perspektiivi isiku varasema negatiivse kriminaalhoolduskogemuse tõttu.

Kuigi kohtud hindavad katseaja kulgemist tervikuna, sõltub sellise hindamise põhjalikkus sellest, kui pikaajaline on olnud kriminaalhooldus ja millises ulatuses on olnud võimalik isiku käitumist hinnata.

Analüüsist nähtub, et kontrollnõuete rikkumise hindamisel lähtuvad kohtud eelkõige rikkumise fakti tuvastamisest ja kriminaalhooldusaluse teadlikkusest talle pandud kohustustest. Samas tuleb arvestada, et mitmel juhul oli kriminaalhooldusalune menetluse ajal kättesaamatu või tagaotsitav, mistõttu ei olnud kohtul alati võimalik hinnata tema individuaalseid asjaolusid ja võimekust kontrollnõudeid täita.

2.3.1. Kohustus elada alalises elukohas

Käitumiskontrolli esimene kohustuslik kontrollnõue on süüdlase kohustus elada kohtu määratud alalises elukohas (KarS § 75 lg 1 p 1). Alaline elukoht on koht, kus isik alaliselt või peamiselt elab ning see võib üheaegselt paikneda mitmes kohas (tsiviilseadustiku üldosa seadus, TsÜS § 14).¹¹² See ei pea kattuma rahvastikuregistrisse kantud aadressiga, vaid peab vastama isiku tegelikule elukohale. Praktikas on alalise elukohana aktsepteeritud nt rehabilitatsioonikeskust,¹¹³ kuid lühiajalist majutust (nt sotsiaaleluruumi, mida on võimalik kasutada 5 päeva) ei loeta alaliseks elukohaks.¹¹⁴

¹¹² Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 31.12.2024, 48.

¹¹³ TlnRnKm 1-24-1170 p 7.

¹¹⁴ TrtRnKm 1-16-6694/119 p-d 15-16.

Ringkonnakohus on rõhutanud, et see kontrollnõue ei ole täidetud juhul, kui kriminaalhooldusalune viibib elukohas 2-3 päeva kuus ja elab ülejäänud aja mujal. Sellisel juhul ei saa seda pidada isiku alaliseks elukohaks.¹¹⁵

Kohtu poolt määratud alaline elukoht võimaldab kriminaalhooldusametnikul tagada kriminaalhooldusaluse kättesaadavuse ning teostada tema üle järelevalvet, sh kontrollida käitumiskontrolli tingimuste täitmist ja võtta isikuga ühendust.

Samas on praktikas ilmnenud juhtumeid, kus isik on esitanud kohtule elukoha aadressi, kus ta tegelikult ei ela. Kuna kohus ei ole kohustatud kontrollima esitatud elukohaandmete vastavust tegelikkusele, võib kriminaalhooldus alata olukorras, kus isik ei vasta tegelikult käitumiskontrolli kohaldamise eeldustele.

Käitumiskontrolli esimene kohustus, elada kohtu määratud alalises elukohas, ei arvesta alati kriminaalhooldusaluse tegelikku elusituatsiooni. Praktikas esineb juhtumeid, kus isikul puudub kohtumenetluse ajal reaalne ja püsiv elukoht, kuid käitumiskontrolli kohaldamise võimaldamiseks esitatakse kohtule aadress, kus isik tegelikult ei ela. Sellisel juhul võib kriminaalhooldus alata olukorras, kus kontrollnõude täitmine ei ole sisuliselt võimalik, mis omakorda suurendab rikkumise riski. Samas võib elukoha puudumine mõjutada isiku sobivust kriminaalhooldusele, kuigi see ei pruugi olla otseselt seotud tema kuritegeliku käitumise põhjustega.

Analüüsitud kohtulahenditest nähtub, et KarS § 75 lg 1 p 1 rikkumine ei esinenud enamasti iseseisva rikkumisena, vaid oli seotud kriminaalhooldusaluse üldise kättesaamatuse ja järelevalve teostamise võimatusega. Enim tuvastati rikkumine olukordades, kus isik ei elanud kohtu määratud aadressil, oli sealt lahkunud või tema tegelik asukoht oli kriminaalhooldusametnikule teadmata. Tihti kaasnes selle sätte rikkumisega registreerimiskohustuse rikkumine, kriminaalhooldusametniku kontrollile allumata jätmine, isiku tagaotsitavaks kuulutamine või välisriigis viibimine.

Kohtupraktika ei ole ühtlane. Kodukülastuse ebaõnnestumine, ukse mitteavamine või telefonile mittevastamine ei viinud igas lahendis alalise elukoha nõude rikkumise tuvastamiseni. Osades

¹¹⁵ TrtRnKm 1-21-1084/40 p 10.

lahendites käsitleti samu asjaolusid ainult registreerimiskohustuse rikkumisena, kriminaalhooldusametniku kontrollile allumata jätmisena või üldise kättesaamatusena.

Teisalt esines lahendeid, kus kohus järeldas alalise elukoha nõude rikkumise kaudselt isiku kättesaamatusel ja korduvalt ebaõnnestunud kontaktivõtmise katsetest. Kohtud lähtusid siinjuures arusaamast, et kui isikut ei ole võimalik elukohas tabada, ta ei reageeri kutsetele ega võta ise kriminaalhooldusametnikuga ühendust, võib see viidata sellele, et kriminaalhooldusalune ei ela tegelikult kohtu määratud aadressil või hoidub teadlikult kontrollnõuete täitmisest kõrvale.

Täiendavalt esines kohtulahendites olukordi, kus kriminaalhooldusalusel puudus püsiv elukoht või ta viibis ajutises majutuskohas. Praktikas käsitleti neid olukordi siiski kontrollnõude rikkumisena, kuna kindla elukoha puudumisel ei ole kriminaalhooldusametnikul võimalik isiku üle järelevalvet teostada. Eeltoodust nähtub, et alalise elukoha nõude tähendus kohtupraktikas seisneb eelkõige kriminaalhooldusametniku võimalusega isiku üle järelevalvet teostada ning nõude rikkumine ei sõltunud ainult faktilistest asjaoludest, vaid ka sellest, kuidas kohus neid asjaolusid õiguslikult käsitleb.

2.3.2. Registreerimise kohustus

Järgmine kohustuslik kontrollnõue on süüdlase kohustus ilmuda kriminaalhooldaja määratud ajavahemike järel kriminaalhooldusosakonda registreerimisele (KarS § 75 lg 1 p 2). Riigikohus on selgitanud, et registreerimisenõude sisu seisneb selles, et isik ilmub määratud ajal isiklikult kriminaalhooldusosakonda ja tema kohalkäimine fikseeritakse. Nimetatud säte ei anna seaduslikku alust kohustada isikut osalema täiendavalt mingites „sisulistes registreerimistoimingutes“, mis hõlmaksid nt arutelu kriminaalhooldusametnikuga, temalt juhatuse või õpetuse saamist, enda arvamuse avaldamist vmt.¹¹⁶ Küll aga võimaldab nimetatud kohustus tagada isiku kättesaadavuse ja teostada tema üle järelevalvet, nt teostada keelatud aine tarvitamise kontrolle.

Kriminaalhoolduse alguses lepitakse isikuga kokku esmakohtumise aeg, kus tuvastatakse isikusamasus ning selgitatakse kriminaalhoolduse tingimusi. Isik allkirjastab registreerimislehe, kuhu on märgitud esmakohtumise ja järgneva kohtumise kuupäev. Registreerimiskohustuse

¹¹⁶ RKKKm 1-21-5058 p 8.

täitmine eeldab edaspidi regulaarset ilmumist kriminaalhooldusametniku juurde vastavalt kokkulepitud ajale.

Esmakohtumisel tutvustatakse kriminaalhooldusalusele tema õigusi ja kohustusi ning kriminaalhoolduse korraldust. Praktikas kasutatakse registreerimiskohustuse täitmise toetamiseks erinevaid abivahendeid, sh SMS-meeldetuleusi ja kriminaalhooldusportaali.

Registreerimiskohustuse täitmine ei pea alati toimuma füüsilise kohaletulekuna osakonda, vaid seda on võimalik kriminaalhooldusametniku otsusel täita ka telefoni või veebi vahendusel. Tulenevalt kriminaalhooldusametniku kaalutusõigusest on võimalik registreerimise aega muuta.

Registreerimiskohustuse rikkumise hindamisel eristatakse hilinemist ja mitteilmumist. Üldjuhul ei loeta rikkumiseks olukorda, kus isik ilmub samal päeval registreerimisele hilinemisega. Kui isik registreerimisele ei ilmu, tuleb hinnata, kas isikul oli selleks mõjuv põhjus ehk kas mitteilmumine on vabandav. Mõjuvaks põhjuseks võib olla nt kutse mittekättesaamine, raske haigestumine või muu isikust sõltumatu asjaolu. Seejuures on kriminaalhooldusametnikul kaalutusõigus otsustada, milliseid asjaolusid pidada vabandavaks.¹¹⁷

Registreerimiskohustuse rikkumise korral võetakse kriminaalhooldusaluselt üldjuhul suuliselt või kirjalikult seletus ning palutakse esitada mitteilmumist tõendavad dokumendid. Seejärel otsustab ametnik, kas tegemist on vabandatava asjaoluga ning kujundab selle alusel seisukoha rikkumise olemasolu kohta ja reageerib vastavalt.

Seejuures peavad esitatud dokumendid vastama kehtivatele nõuetele, sh olema eestikeelsed või tõlgitud eesti keelde (keeleseadus¹¹⁸ §-d 10 lg 1, 12 lg 1, KrMS § 10 lg 3). Kohtupraktikas on rõhutatud, et vorminõuetele mittevastavaid dokumente ei ole võimalik arvesse võtta. Samuti võib takistuseks olla, kui kohtul ei ole võimalik esitatud dokumentide ehtsuses veenduda.¹¹⁹

¹¹⁷ Männiste, M. Käitumiskontroll ja retsidiivsuse riskide maandamine kriminaalhooldusaluste hinnangul. Magistritöö. Juhendaja Jüri Saar. Tallinn: Tartu Ülikool 2021, lk 22.

¹¹⁸ Keeleseadus. – RT I, 06.03.2026, 6.

¹¹⁹ TrtRnKm 1-22-297/51 p 9.

Riigikohus on selgitanud, et ilmumine kriminaalhooldusosakonda registreerimisele jooebeseisundis ei ole registreerimise kohustuse rikkumine, kuna alkoholijoove ei takista registreerimiskohustuse fakti täitmist ja ei too tavaliselt endaga kaasa õiguslikke tagajärgi.¹²⁰ Samuti on Riigikohus leidnud, et viibimine välisriigi kinnipidamisasutuses on mõjuv põhjus, mille tõttu ei ole süüdlasel tema tahtest mitteoleneval põhjusel võimalik registreerimiskohustusele alluda.¹²¹ Üldjuhul ei loeta mõjuvaks põhjuseks asjaolusid, mis tulenevad isiku enda hooletusest või suutmatusest oma kohustusi nõuetekohaselt korraldada nagu registreerimisaja unustamine või sidevahenditega seotud probleemid.

Registreerimiskohustus on oma olemuselt lihtsasti täidetav kohustus, eeldades eelkõige isiku ilmumist kindlaksmääratud ajal kriminaalhooldusametniku juurde või kokkulepitud viisil ühenduse võtmist. Samas võib selle täitmine osutuda keeruliseks isikutele, kellel esinevad sõltuvusprobleemid või vaimse tervise häired. Sellistel juhtudel ei pruugi kohustuse rikkumine tuleneda üksnes isiku tahtlikust käitumisest, kuid võib sellest hoolimata kaasa tuua karistuse täitmisele pööramise, kui esitatud põhjuseid ei peeta mõjuvaks.

Kohtulahenditest nähtub, et registreerimiskohustuse täitmiseni ei jõutud mitmel juhul juba käitumiskontrolli alguses, kuna isik ei ilmunud esmakohtumisele, katkestas kontakti kriminaalhooldusametnikuga või kadus. Samuti võib toimuda pikaajaline ja süstemaatiline registreerimiskohustuse rikkumine. Kohtud arvestasid registreerimiskohustuse rikkumise kõrval, et isik ei teavita põhjusest või ei suuda tõendada, ei vasta telefonile, e-kirjadele, samuti ei reageeri saadetud kutsetele ei ole kättesaadav elukohas ning tema asukoht on kriminaalhooldusametnikule teadmata.

Lisaks käsitlesid kohtud registreerimiskohustuse rikkumist koos teiste kontrollnõuete rikkumistega ning tuvastati kriminaalhooldusest kõrvalehoidumist, Eestist lahkumist, varjamist välismaal. Raskemate juhtumite puhul esines registreerimiskohustuse rikkumise kõrval teadlik kriminaalhooldusest kõrvalehoidumine, valeandmete esitamine, välisriigis viibimine ja teise riigi kohtuotsuse mittetäitmisega. Sellisel juhul leidis kohus, et kriminaalhooldus on täielikult ebaõnnestunud ja usaldus isiku suhtes kadunud.

¹²⁰ RKKKm 1-21-5058 p-d 13-14.

¹²¹ RKKKm 3-1-1-61-13 p 9.2.

Karistus pöörati täitmisele ka esimese erakorralise ettekandega, kui kriminaalhooldus isegi sisuliselt ei alanud. Kohtus esitatud tõendid ei olnud mõjuvaks põhjuseks, kuna neil puudusid tõendid. Ühel juhul teostas kohus ekspertiisi, et kontrollida ise terviseväiteid, kuid jõudis siiski järeldusele, et karistus tuleb täitmisele pöörata. Samuti esines lahendeid, kus puudus põhjalikum rikkumise käsitus, kuid karistus pöörati täitmisele, nt kui isik oli vahistatud kriminaalasjas.

Juhtum, kus maakohus ja ringkonnakohus jõudsid samade asjaolude pinnalt erinevale järeldusele ja karistus pöörati täitmisele on hea näide kohtute erinevast praktikast rikkumiste hindamisel ja neile reageerimisel. Maakohus leidis enda lahendis, et isik küll ei ilmunud registreerimisele ning läks välismaale, kuid temaga on võimalik kriminaalhooldust terviseseisundi tõttu läbi viia erandjuhul virtuaalselt ning reageeris isiku rikkumisele katseaja pikendamisega 3 kuu võrra. Seevastu ringkonnakohus tühistas maakohtu määruse ja pööras vangistuse täitmisele, kuna isik ei ilmunud registreerimisele ning samuti rikkus isik KarS § 75 lg 1 p-de 5 ja 6 sätestatud kontrollnõudeid. Ringkonnakohus ei suutnud leida mõjuvat põhjust rikkumistele ja tõi välja, et peale registreerimiskohustuse peab isik veel teisi kohtuotsusega määratud kohustusi täitma ning ülejäänud kohustused eeldavad seda, et kriminaalhooldusalune elaks Eestis. Ringkonnakohus täiendavalt leidis, et virtuaalne registreerimine ei asenda kriminaalhooldust tervikuna, kuna ülejäänud kontrollnõuded eeldavad sisulise järelevalve võimalust.

Registreerimiskohustuse rikkumine muutub karistuse täitmisele pööramise aluseks praktika kohaselt siis, kui see on korduv, põhjendamata, isik on kättesaamatu või on toime pandud uus õigusrikkumine. Seega on oluline, et isik ise võtaks ühendust kriminaalhooldusametnikuga või oleks kättesaadav. Kui isik eirab registreerimiskohustust, siis ei ole kriminaalhooldust sisuliselt võimalik teostada ning kriminaalhooldus on ebaõnnestunud.

Samas oleks otstarbekas olnud mõne juhtumi puhul kasutada eelnevalt mingit muud meetet kui karistuse täitmisele pööramist. Kohtud jõudsid enda lahendites järelduseni, et registreerimiskohustuse iseseisev rikkumine ise ei ole alati karistuse täitmisele pööramise osas peamine, vaid asjaolu, et kriminaalhooldus ei ole nende kriminaalhooldusaluse puhul toimiv karistusmeede.

2.3.3. Kohustus alluda kontrollile oma elukohas, kohustus esitada andmeid

Käitumiskontrolli kolmas kohustuslik kontrollnõue on kohustus alluda kriminaalhooldaja kontrollile oma elukohas ning esitada talle andmeid oma kohustuste täitmise ja elatusvahendite kohta (KarS § 75 lg 1 p 3).

Kohustus alluda kriminaalhooldaja kontrollile enda elukohas tähendab, et kriminaalhooldusametnikul on õigus kontrollida kriminaalhooldusaluse elutingimusi ja viibimist kohtu määratud elukohas. Selleks teostatakse mh kodukülastusi, mille käigus saab kriminaalhooldusametnik ülevaate isiku elukorraldusest ning vajadusel suhelda kriminaalhooldusalusega koos elavate isikutega. Kodukülastusi võib teha ka etteteatamata, kuid sellisel juhul tuleb arvestada, et isik ei pruugi viibida elukohas. Kodukülastuste sagedus sõltub kriminaalhooldusaluse kohtlemistasemest – kord aastas, kord poolaastas või kord kuus.¹²²

Vajadusel võib kriminaalhooldusametnik kodukülastuste käigus teostada ka keelatud ainete tarvitamise kontrolle isikutele, kellele on vastav lisakohustus määratud. Sellisest kontrollist keeldumine loetakse kriminaalhooldusametniku kontrollile mitteallumiseks ning see kujutab endast kontrollnõude rikkumist (KrHS § 26¹ lg 6 ja KarS § 75 lg 1 p 3)

Kriminaalhooldusaluse kohustus esitada andmeid oma kohustuste täitmise kohta annab kriminaalhooldusametnikule aluse küsida isikult erinevaid dokumente, millega saab kriminaalhooldusalune tõendada kontrollnõuete täitmist (nt ravile pöördumist tõendavad dokumendid, arstitõend, tööleping¹²³ või kuriteoga tekitatud kahju hüvitamist kinnitavad andmed).

Riigikohus on selgitanud, et nimetatud kontrollnõue kujutab endast kriminaalhooldusaluse koostöökohustust, mis hõlmab nii informatsiooni andmist kohustuste täitmise kohta kui ka selgituste esitamist. See tähendab, et kriminaalhooldusametniku nõudel peab kriminaalhooldusalune andma selgitusi enda sellise tegevuse kohta, mis võib mõjutada kriminaalhoolduse teostamist. Kui kriminaalhooldajal on alust kahtlustada kontrollnõuete rikkumist, siis on kriminaalhooldusalune kohustatud vajaduse korral aru andma.¹²⁴

¹²² Männiste, M., lk 23.

¹²³ Samas, lk 23-24.

¹²⁴ RKPJKm 5-20-11 p 19.

Täiendavalt on Riigikohus selgitanud, et kohustus esitada andmeid kohustuste täitmise ja elatusvahendite kohta tähendab isiku informeerimis- ja tõendamiskohustust, mitte aga kohustust osaleda kriminaalhooldusametniku nõustamistegevuses. Samas ei välista see kriminaalhooldusametniku õigust ja kohustust abistada ja nõustada kriminaalhooldusalust tulenevalt KrHS §-st 26 ka juhul, kui isikule on kohaldatud üksnes KarS § 75 lg-s 1 sätestatud kontrollnõuded.¹²⁵

Kriminaalhooldusaluse kohustus esitada andmed elatusvahendite kohta võimaldab teostada tema üle järelevalvet ning hinnata sissetulekute seaduslikkust. Eriti oluline on see varavastaste ja majanduskuritegude toimepanijate puhul, kelle puhul võib sissetulekute päritolu olla otseselt seotud uue kuriteo toimepanemise riskiga.¹²⁶

Elatusvahendite kohta esitatud andmete põhjal on võimalik kujundada ülevaade kriminaalhooldusaluse majanduslikust olukorrast ning vajadusel suunata teda asjakohaste toetavate teenuste, nt võlanõustamise või tööturuteenuste juurde. Samuti võivad esitatud andmed viidata käitumiskontrolli tingimuste või muude õigusnormide rikkumisele.

Varasemalt oli elatusvahendite esitamine ja kontrollimine lihtsamini jälgitav, kuna finantsteenuste valik oli piiratum ning digitaalsed lahendused ei olnud laialdaselt kättesaadavad. Tänapäeval on isikul võimalik avada pangakontosid erinevates pankades, sh välismaiste teenusepakkujate juures, mis võimaldab esitada valikuliselt andmeid oma sissetulekute kohta. Seetõttu ei pruugi kriminaalhooldusametnikule esitatud teave kajastada täielikult isiku tegelikku majanduslikku olukorda ning võib jääda tuvastamata mitteametlik töötamine või muud varjatud sissetulekuallikad.

Kriminaalhooldusametnikul puudub üldjuhul võimalus selliste andmete täielikuks kontrollimiseks, mis piirab kontrollnõude rakendamise tõhusust. Praktikas võib esineda olukordi, kus esitatud andmed ei vasta isiku tegelikule elukorraldusele. Sellisel juhul saab kriminaalhooldusametnik tugineda täiendavatele allikatele, nt Eesti Töötukassa tõenditele, Maksu- ja Tolliameti andmetele

¹²⁵ RKKKm 1-21-5058 p 10.

¹²⁶ Männiste, M., lk 24.

või muudele sissetulekuid tõendavatele dokumentidele. Samas sõltub esitatud teabe täielikkus ja õigsus suuresti kriminaalhooldusala koostöövalmidusest.

Kohtulahenditest nähtub, et KarS § 75 lg 1 p 3 kohustuse rikkumine ei esinenud praktikas iseseisvalt, vaid kaasnes teiste kontrollnõuete rikkumisega, eriti koos registreerimiskohustuse mittetäitmisega. Kohtud leidsid, et normi rikuti vähestel juhtudel, kui isik ei allunud kontrollile oma elukohas sellega, et ta ei avanud ust või ei viibinud määratud aadressil või kui isik andis valeandmed elukoha kohta ehk kodukülastuse teostamise võimatus.

Käesolev säte sisaldab endas kriminaalhooldusala koostöökohustust ning isegi kui kohtud pole lahendites seda rikkumist normiga sidunud, nähtub, et paljudel juhtudel oli koostöö ja kättesaadavus olematu, mistõttu ei olnud võimalik kriminaalhooldust jätkata.

2.3.4. Kohustus saada luba elukohast lahkumiseks kauemaks kui 15 päevaks

Käitumiskontrolli neljas kohustuslik kontrollnõue on süüdlase kohustus saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elukohast lahkumiseks Eesti territooriumi piires kauemaks kui viieteistkümneks päevaks (KarS § 75 lg 1 p 4). Nimetatud kohustuse täitmine eeldab, et isikul on kindlaks määratud alaline elukoht, millest lahkumist on võimalik kontrollida. Seetõttu ei saa ajutist majutust, mida on võimalik kasutada üksnes lühiajaliselt (nt sotsiaaleluruum), pidada alaliseks elukohaks, kuna sellisel juhul ei ole võimalik hinnata, kas ja millal isik elukohast lahkub ning kas ta viibib sealt eemal kauem kui 15 päeva.¹²⁷

Käesolevat sätet muudeti 2012. aastal, täpsustades, et nõue puudutab liikumist Eesti territooriumi piires. Seletuskirja kohaselt oli muudatuse ajendiks praktikas esinenud juhtumid, kus süüdimõistetud lahkusid välismaale ning panid seal toime uusi kuritegusid 15 päeva jooksul, mil neil ei olnud kohustust enda liikumisest teatada. Muudatuse eesmärgiks oli suurendada järelevalve tõhusust ning võimaldada kriminaalhooldusametnikul reageerida võimalikele rikkumistele või neid ennetada.¹²⁸

¹²⁷ TrtRnKm 1-16-6694/119 p-d 15-16.

¹²⁸ Vabariigi Valitsus. Vangistusseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 264 SE, seletuskiri, lk-d 14-15. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5e6d5970-acac-4e31-842f-a75440f688ac/> (06.02.2026).

Elukohast lahkumiseks kauemaks kui 15 päevaks tuleb kriminaalhooldusalusel esitada kriminaalhooldusametnikule vastavasisuline avaldus, mille alusel otsustab kriminaalhooldusametnik loa andmise või sellest keeldumise. Praktikas võib siiski esineda olukordi, kus elukohast lahkumine toimub ilma loata ning selle rikkumise tuvastamine on raskendatud.

Kriminaalhooldusametnik ei teosta igapäevast järelevalvet kriminaalhooldusaluse viibimise üle tema elukohas ning kriminaalhoolduses ei kasutata üldjuhul ka tehnilisi lahendusi isiku liikumise pidevaks kontrollimiseks, v.a elektroonilise järelevalve korral. Seetõttu selgub kontrollnõude rikkumine sageli kaudselt, näiteks kutsete kättetoimetamise, kodukülastuste või muude kontrollide käigus. Sellest tulenevalt sõltub kontrollnõude tegelik järgimine suures osas kriminaalhooldusaluse koostöövalmidusest ja aususest.

Kohtupraktikast nähtub, et elukohast loata lahkumise rikkumist esines vähestes juhtumites. Ka see rikkumine esines koos teiste rikkumistega ning karistust ei pööratud üheski lahendis pelgalt selle normi rikkumise tõttu täitmisele. Kontrollnõude rikkumist tuvastas kohus, kui kriminaalhooldusalune lahkus enda elukohast või Eestist ilma kriminaalhooldusametniku loata või sel juhul, kui isik viibis välismaal juba pikemat aega. Samuti tuvastati rikkumine, kui isik hoidus kõrvale kriminaalhooldusest. Nimetatud kontrollnõude rikkumist on praktikas raske tuvastada iseseisvalt ning see tuleb välja siis, kui isik on kättesaamatu.

2.3.5. Kohustus saada luba elu-, töö- või õppimiskoha vahetamiseks

Käitumiskontrolli viies kohustuslik kontrollnõue on süüdlase kohustus saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elu-, töö- või õppimiskoha vahetamiseks (KarS § 75 lg 1 p 5). Süüdimõistetule peab enne nimetatud muudatuste tegemist esitama vastavasisulise taotluse ning loa andmise üle otsustab kriminaalhooldusametnik. Taotlus esitatakse tavaliselt kirjalikult või elektrooniliselt, kuid praktikas võib see toimuda ka suuliselt, kui see on hiljem fikseeritav.

Kontrollnõude eesmärk on tagada kriminaalhooldusametnikule ülevaade kriminaalhooldusaluse asukohast ja tegevusest ning võimaldada järelevalve teostamist. See ei ole võrdsustatav

kriminaalhooldusametniku keeluga töötamiseks või õppimiseks,¹²⁹ vaid eeldab üksnes eelnevat kooskõlastamist. Teavitamiskohustus lasub kriminaalhooldusalusel, kes peab andma ajakohast infot enda elu ja tegemiste kohta. Kriminaalhooldusametnik ei pea seda infot ise otsima.¹³⁰

Ringkonnakohus on rõhutanud, et kontrollnõuete eesmärk on tagada järelevalve teostamine isiku käitumise üle. Sellest tulenevalt on mitmed KarS § 75 lg 1 kontrollnõuded seotud elukohaga – kohustus elada määratud alalises elukohas (p 1), alluda kriminaalhooldaja kontrollile elukohas (p 3), saada luba elukoha vahetamiseks (p 5)¹³¹ ning saada luba elukohast lahkumiseks pikemaks ajaks. Sellest tulenevalt on elukoha muutumisest teavitamine kriminaalhoolduse toimimiseks keskse tähtsusega.

Kriminaalhooldusametnik on KrHS § 26 lg 2 alusel kohustatud abistama kriminaalhooldusalust töö-, õppimis- ja elukoha leidmisel, kuid abi vastuvõtmine sõltub isiku enda valikust.

Elukoha vahetus võib mõjutada käitumiskontrolli kohustuste nõuetekohast täitmist ning suurendada uue kuriteo toimepanemise riski, eelkõige juhul, kui isik asub elama isiku juurde, kellega koos pandi toime kuritegu või keskkonda, kus kuritegu toime pandi.

Elukoha vahetamisest teavitamine on oluline mh elektroonilise järelevalve kohaldamisel, kuna kriminaalhooldusametnik peab kontrollima elukoha sobivust. Lisaks võib elukoha muutmine kaasa tuua kriminaalhoolduse üleviimise teise kriminaalhooldusosakonda. KrHS § 32 lg 1 p 4 kohaselt asendatakse kriminaalhooldaja elukoha muutmisel, kuid sama sätte lõige 2 võimaldab kriminaalhooldaja jätta asendamata, kui see ei ole põhjendatud ega vajalik kriminaalhoolduse eesmärkide saavutamiseks.

Ringkonnakohus on selgitanud, et elukoha vahetamiseks vajalik luba tuleb saada eelnevalt ning tagantjärele loa andmine ei ole lubatav, kuna see muudaks kriminaalhoolduse tervikuna sisutihjaks.¹³² Seetõttu loetakse elukoha omavolilist muutmist ja sellest alles hiljem teavitamist kontrollnõude rikkumiseks.

¹²⁹ TrtRnKm 1-16-1064/46 p 7.

¹³⁰ TrtRnKm 1-16-1001/120 p 15.

¹³¹ TlnRnKm 1-14-4970/63 p 9.

¹³² TlnRnKm 1-18-3678/100 p 13.

Töökoha vahetamine ilma kriminaalhooldusametniku eelneva loata võib kujutada endast kontrollnõude rikkumist, eelkõige juhul, kui kriminaalhooldusalune vahetab tööandjat ilma sellest eelnevalt teavitamata. Samas ei loeta igat tööalase olukorra muutust rikkumiseks, nt juhul, kui ametlik töösuhe lõppeb ja isik töötab samas ettevõttes mitteametlikult.¹³³

Töökoha puudumine on uurimuste kohaselt seotud retsidiivsusega, eriti kõrge riskiga kurjategijate puhul. Suurema tõenäosusega paneb uue kuriteo toime just töötu isik. Seetõttu on stabiilne töökoht üks korduvkuritegevust vähendavaid tegureid ning kriminaalhoolduses on oluline toetada kriminaalhooldusaluste tööga hõivatust või nende suunamist tööturuteenustele.¹³⁴

Kohtupraktika kohaselt toimus normi rikkumine koos teiste kontrollnõuete rikkumistega. Nimetatud rikkumist tuvastati kohtupraktikas nendel juhtudel, kui kriminaalhooldusalune ei elanud alalises elukohas ja ei küsinud selle muutmiseks eelnevat luba. Samuti esines juhtum, kus isik esitas valeandmed enda elukoha kohta ning kohus leidis, et rikkumine on tahtlik ja takistab kriminaalhoolduse teostamist. Juhuslikes kohtades või välismaal elamine ilma kriminaalhooldusametnikuga kooskõlastamata kvalifitseerus rikkumiseks, sest isiku üle ei olnud võimalik teostada järelevalvet.

2.3.6. Kohustus saada luba Eestist välismaale lahkumiseks

Käitumiskontrolli viimane kontrollnõue on süüdlase kohustus saada kriminaalhooldusametnikult eelnev luba Eesti territooriumilt lahkumiseks ja väljaspool Eesti territooriumi viibimiseks (KarS § 75 lg 1 p 6). Sarnaselt KarS § 75 lg 1 punktides 4 ja 5 sätestatule eeldab ka see kontrollnõue kriminaalhooldusametniku eelnevat nõusolekut, mille saamiseks peab kriminaalhooldusalune esitama vastava taotluse.

Nimetatud kohustuse eesmärk on tagada, et kriminaalhooldus ja järelevalve toimuksid Eesti territooriumil, kus kriminaalhooldusametnikul on võimalik kontrollida kontrollnõuete täitmist. Seetõttu kriminaalhooldusalune ei või kalduda kõrvale antud loas märgitud tingimustest, sh sihtriigist või viibimise kestusest. Kui kriminaalhooldusalune on avaldanud soovi minna nt Rootsi

¹³³ TlnRnKm 1-21-686/18 p 6.1.

¹³⁴ Männiste, M., lk 25.

ja on vastavasisulise loa saanud, siis ei või isik minna nt Norra või mõnda teise välisriiki. Säte ei tee erandeid sõltuvalt sellest, kui kauaks süüdimõistetu Eestist ära jääda plaanib või millised on tema välismaale mineku eesmärgid.¹³⁵

Vangistusseaduse, kriminaalhooldusseaduse ja karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas on selgitatud, et käitumiskontrolli kohustused tulenevad süüdimõistvast kohtuotsusest ning kriminaalhooldusalune ei ole võrreldav karistamata isikuga, kelle liikumisvabadust ei ole piiratud. Liikumisvabaduse piiramine on põhjendatud ka Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2004/38EÜ kohaselt, mis võimaldab seda juhul, kui isiku käitumine kujutab endast tõelist, vahetut ja piisavalt tõsist ohtu ja kahjustab mõnd ühiskonna põhihuvi. Seletuskirjas rõhutatakse, et vangistusest tingimisi enne tähtaega vabastamine ei tähenda karistuse ärakandmist, mistõttu tuleb isikul taluda teatud kohustusi, mis kriminaalhooldusega kaasnevad. Samuti on viidatud, et kui isikud ei ole tingimisi vabastatud, siis nad kannaksid karistust vanglas, kust välismaale pääsemine on täielikult välistatud.¹³⁶

Ringkonnakohus on selgitanud, et käitumiskontroll eeldab kriminaalhoolduse ja karistuse kandmist Eesti territooriumil, kus kriminaalhooldusametnikul on võimalus isiku üle järelevalvet teostada. Kriminaalhoolduse standardi kohaselt lubatakse kriminaalhooldusalust välismaale pigem erandjuhul ning kriminaalhooldusametnikul on laialdane kaalutusõigus.¹³⁷

Kriminaalhooldusametnikul ei ole kohustust anda luba välismaale minekuks ka juhul, kui isik soovib minna välisriiki töö eesmärgil. Ringkonnakohus on möönnud, et töökoha olemasolu on positiivne ja töö kaotamine ei aita kaasa süüdimõistetu resotsialiseerumisele ning seetõttu tuleks isiku katseajal töötamist võimalusel toetada. Samas ei tähenda see kriminaalhooldusametniku jaoks kohustust anda luba teises riigis töötamiseks, eriti kui teises riigis töötamine takistab kontrollnõuete või katseajaks pandud lisakohustuste täitmist.¹³⁸ Seetõttu ei ole kriminaalhooldusametnik kohustatud lubama töötamist välisriigis, kui see takistab järelevalve teostamist või muude kohustuste täitmist. Keeldumise korral peab kriminaalhooldusametnik otsust põhjendama ning kriminaalhooldusalusel on võimalik see vaidlustada maakohtus.

¹³⁵ TrtRnKm 1-18-2518/39 p 20.

¹³⁶ Vabariigi Valitsus. Vangistusseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 264 SE eelnõu seletuskiri, lk-d 14-15.

¹³⁷ TlnRnKm 1-20-1149/79 p 24.

¹³⁸ TlnRnKm 1-20-2335/21 p 10.

Riigikohus on selgitanud, et kriminaalhooldusametnik otsustab välismaale lubamise üle, kuid kohus kontrollib vajaduse korral selle otsustuse seaduslikkust ning võib anda juhiseid uue otsuse tegemiseks.¹³⁹

Praktikas on esinenud juhtumeid, kus käitumiskontroll on määratud isikule, kelle elukoht on välismaal. Ringkonnakohus on rõhutanud, et kriminaalhooldus eeldab isiku viibimist Eestis, kuna vastasel juhul ei ole kriminaalhooldusametnikul võimalik teda elukohas kontrollida ega nt veenduda, et kriminaalhooldusalune töötab seal, kus ta väidab end töötavat. Samuti peab kriminaalhooldusametnikul olema reaalne võimalus kontrollida, kas isik on katseaja kestel õiguskuulekas või on teda uuesti karistatud mõne süüteo toimepanemise eest, ent välismaal viibiva kriminaalhooldusaluse puhul on nimetatud kontroll raskendatud, kui mitte võimatu.¹⁴⁰

Praktikas on esinenud olukordi, kus isik on esitanud kriminaalhooldusametnikule avalduse välismaale minekuks ning ka lennupiletid soetanud, kuid menetluse käigus on selgunud, et isik on kahtlustatav uue kuriteo toimepanemises või on rikkunud käitumiskontrolli tingimusi. Sellisel juhul on loa andmine vähetõenäoline, isegi kui isikul võib olla välismaale minekuks oluline põhjus.

Kuigi kriminaalhooldusametnikel on otsustamisel lai kaalutusõigus, kujundavad seda seadusandlus, kohtupraktika, kriminaalhoolduse standard ja Justiitsministeeriumi suunised. Samas ei reguleeri need alati kõiki kriminaalhoolduse käigus tekkivaid olukordi, mistõttu võib kaalutusõiguse rakendamine praktikas olla ebaühtlane ning viia erinevate otsusteni sarnastes juhtumites.

Kontrollnõude KarS § 75 lg 1 p 6 rikkumist tuvastati olukordades, kus kriminaalhooldusalune lahkus Eestist ilma kriminaalhooldusametniku loata ning viibis välismaal ja seeläbi muutis kriminaalhoolduse teostamise võimatuks. Kohtulahendist nähtub, et isik läks ühel juhul välismaale ja ühe samaliigilise rikkumisega seotud erakorraline ettekanne oli kohtus menetlemisel ning isik oli sellest teadlik, kuid läks siiski uuesti välismaale. Samuti läks üks isik välismaale elama ning kõrgema astme kohus välistas sisuliselt kriminaalhoolduse järelevalve võimalikkuse ning pööras karistuse täitmisele. Kohtud on pidanud välismaale loata lahkumist ka kriminaalhooldusest

¹³⁹ RKEKm 3-18-170 p-d 8-12.

¹⁴⁰ TrtRnKm 1-22-297/51 p 10.

kõrvalehoidumiseks. Kokkuvõtvalt on nimetatud normi rikkumist kohtupraktikas peetud järelevalve teostamist takistavaks rikkumiseks.

2.4. Järeldused ja võimalikud soovitused

Karistuse täitmisele pööramise 28 analüüsitud maakohtu ja 5 ringkonnakohtu kohtulahendist ilmneb, et karistuse täitmisele pööramise aluseks ei olnud ainult konkreetse KarS 75 lg 1 p-des 1-6 sätestatud kontrollnõude rikkumine, vaid arvestati kriminaalhooldusaluse käitumisega katseajal tervikuna ning kriminaalhoolduse sisulist ebaõnnestumist ja kriminaalhoolduse edasise teostamise võimalikkust.

Kõige sagedamini esines registreerimiskohustuse rikkumine. Kohtupraktikas esines juhtumeid, kus kriminaalhooldusalune rikkus ainult registreerimiskohustust, millega kaasnes alati kriminaalhooldusaluse kättesaamatus. Teisalt esines juhtumeid, kus isik pani toime registreerimiskohustuse rikkumise, oli kättesaamatu ning lisaks kaasnes sellega veel rikkumisi nagu nt elukoha kontrollimise võimatus, loata elukoha vahetamine, välismaal viibimine või uute õigusrikkumiste toimepanemine.

Kriminaalhooldusaluse kättesaamatus ja sellest tulenevalt kriminaalhoolduse teostamise võimatus oli karistuse täitmisele pööramise aluseks. Paljudes lahendites ei olnud probleem ainult selles, et isik ei ilmunud kokkulepitud ajaks registreerimisele, vaid selles, et kriminaalhooldusalune ei olnud kättesaadav sidevahendite kaudu ning ei viibinud teadaolevas elukohas või oli tema asukoht üldse teadmata. Sellistel juhtudel järeldasid kohtud, et kriminaalhooldusametnikul puudub võimalus isiku üle järelevalvet teostada.

Kättesaamatust kinnitab ka see, et paljudel juhtudel tuli isik kuulutada tagaotsitavaks, kohaldada sundtoomist või vahistamist, samuti esines juhtumeid, kus kohus andis välja Euroopa vahistamismääruse. See viitab sellele, et isikud hoidusid kriminaalhooldusest kõrvale.

Mitmes asjas ei olnud kriminaalhooldus sisuliselt alanud. Kriminaalhooldusalune ei ilmunud esmakohumisele või kadus juba kriminaalhoolduse alguses, seega ei olnud võimalik isikuga läbi

viia riskihindamise vestlusi ega koostada hoolduskava. Sellistel juhtudel kohtud ei pidanud määravaks seda, et kriminaalhooldusametnik ei ole eelnevalt reageerinud leebemate meetmetega ja juba esimese erakorralise ettekandega taotletakse karistuse täitmisele pööramist ning lähtusid enda otsuses sellest, et isik ei kasutanud talle antud võimalust kanda karistust vabaduses.

Varasematele rikkumistele reageerimine on ebaühtlane. Kõikide hooldusaluste puhul ei tehtud kirjalikke hoiatusi või erakorralisi ettekandeid, mis on ka mõistetav, eriti juhtudel, kui isik hoidus kriminaalhooldusest kõrvale ja ei olnud kättesaadav. Sellistel juhtudel ei saanudki kohtud kasutada järkjärgulist reageerimist. Teistel juhtudel kasutati enne karistuse täitmisele pööramist ka leebemaid meetmeid, kus isik oli veel kättesaadav. Samas ei olnud need mingites juhtumites täielikult ammendunud ning oleks saanud kohaldada nt sõltuvusravi kohustust veel viimase võimalusena.

Kohtupraktika ei olnud kontrollnõuete rikkumiste hindamisel ühtlane. Ebaühtlus ilmnis kohtute täiendavate rikkumiste või asjaolude tuvastamisel, nende õiguslikul kvalifitseerimisel ja leebemate meetmete kohaldamise hindamisel. Mõnel juhul kvalifitseeriti samu asjaolusid iseseisva kontrollnõude rikkumisena, teisel juhul üksnes kriminaalhooldusaluse kättesaamatuse või kriminaalhoolduse ebaõnnestumisena.

Täiendavate asjaoludena esinesid lahendites uued kuriteod, väärteod, sõltuvusprobleemid, välisriigis viibimine, tagaotsitavaks kuulutamine ja vahistamine, millest kohtud järeldasid, et kriminaalhooldusalune ei ole motiveeritud kontrollnõudeid täitma ning kriminaalhooldus ei ole eesmärgipärane.

Kohtulahenditest nähtub, et kohtud hindasid mõjuva põhjuse olemasolu pigem rangelt ning ei lähtunud seejuures alati piisaval määral kriminaalhooldusaluse individuaalsetest asjaoludest. Kuigi individuaalseid asjaolusid analüüsitakse, piirdub see praktikas nende usaldusväärsuse kontrollimisega, kuid mitte laiemalt isiku olukorra ja toimetulekuvõime hindamisega. Mistõttu järeldub, et kuigi kohtud arvestavad kriminaalhooldusaluse individuaalseid asjaolusid, ei ole need otsustamisel määrava tähtsusega ja otsustavaks saab kriminaalhoolduse praktiline teostatavus.

See viib omakorda küsimuseni, et kas nende juhtumite puhul oli kriminaalhoolduse kohaldamine algselt sobiv karistusvorm. Eriti tõusetub see küsimus väheohtlike kurjategude toimepanijate puhul, kellele määrati käitumiskontroll kontrollnõuetega, kuid kes ei olnud võimelised neid täitma. Seetõttu võiks enne kriminaalhoolduse kohaldamist senisest põhjalikumalt hinnata, kas käitumiskontrolli tingimused on isiku olukorda arvestades realistlikult täidetavad või on juba algusest peale prognoositav nende ebaõnnestumine.¹⁴¹

Õiguskirjanduses on samuti leitud, et kogukonnapõhised karistused on kognitiivselt nõudlikud, kuna need eeldavad isikult autonoomset nõuete järgimist.¹⁴² Selliste karistuste hulka kuulub ka kriminaalhooldus.

Seetõttu ei saa käitumiskontrolli tingimuste rikkumist käsitleda ainult kriminaalhooldusala tahtliku kohustuste eiramisena. Kohtulahenditest nähtub, et rikkumiste põhjused on sageli erineva iseloomuga ning on seotud isiku sotsiaalsete, tervislike ja psühholoogiliste probleemidega, paljudel juhtudel sõltuvusprobleemidega. Sellistel juhtudel ei pruugi kriminaalhoolduse kontrollnõuete täitmine olla isiku jaoks jõukohane, mis omakorda suurendab rikkumiste ja karistuse täitmisele pööramise riski.

Praktikas võiks kaaluda sõltuvusprobleemidega isikute puhul ravivajaduse hindamist ning vajadusel suunata isikud ravile enne kriminaalhoolduse kohaldamist. See annaks isikutele võimaluse enda probleemiga tegeleda ning võib vähendada kriminaalhoolduse rikkumiste võimalikkust.

Registreerimiskohustuse täitmine on seejuures kriminaalhoolduse toimimise eelduseks, kuna see tagab kontakti kriminaalhooldusametniku ja kriminaalhooldusala vahel ning võimaldab üldse järelevalvet teostada. Samas võib eeldada, et kontrollnõuete suurem individualiseerimine võiks vähendada selliste kõrvaliste rikkumiste esinemist nagu näiteks loata elukoha vahetamine või elukohast lahkumine. Samuti nähtub, et stabiilse elukoha puudumine raskendab kriminaalhoolduse läbiviimist, mistõttu oleks põhjendatud suurem koostöö teiste ametkondadega, et toetada kriminaalhooldusala toimetulekut ja elukorraldust.

¹⁴¹ Ahven, A., lk 2.

¹⁴² Kangur, A. jt. Unfit for Punishment Due to Mental Disorder? The Challenge of Defining Fitness to Serve a Prison Sentence in Estonia. – *Juridica International* 34/2025, lk 110.

Lisaks nähtub analüüsist, et kriminaalhooldusalused ei mõistnud neile pandud karistuse sisu ja tähendust, sellest tulenevalt on vajalik pöörata tähelepanu kriminaalhoolduse tingimuste selgitamisele nii kohtumenetluses kui ka kriminaalhoolduse alguses. Eriti on see oluline esmakordselt kriminaalhooldusele sattunud isikute puhul, et hoida ära rikkumisi. Ühe võimaliku lahendusena võiks kaaluda kriminaalhooldusametniku kaasamist juba kokkuleppemenetluse etapis, et tagada isikule pandud kohustuste parem mõistmine.

KOKKUVÕTE

Kriminaalhoolduse eesmärk on teostada järelevalvet kriminaalhooldusaluste üle ja soodustada nende sotsiaalset kohanemist. Nende eesmärkide saavutamiseks kohaldatakse käitumiskontrolli, mille kaudu suunatakse isiku käitumist õiguskäitumisele. Kriminaalhooldus võimaldab isikul kanda karistust vabaduses, eeldades seejuures tema aktiivset osalust enda käitumise kontrollimisel ja koostööd kriminaalhooldusametnikuga.

Magistritöö eesmärk oli leida vastus küsimusele, milliste käitumiskontrolli kontrollnõuete rikkumiste ja asjaolude alusel pööratakse tingimisi mõistetud vangistus täitmisele KarS § 74 lg 4 alusel aastatel 2022-2025. Põhiküsimusena analüüsiti, millistel juhtudel pidasid kohtud kontrollnõuete rikkumist piisavaks, et pöörata tingimisi mõistetud vangistus täitmisele ning kuidas on selline praktika kooskõlas individualiseerimise põhimõttega.

Teoreetilises osas käsitleti kriminaalhoolduse olemust, kui järelevalvet ja sotsiaalset tuge pakkuvat süsteemi ning analüüsiti kriminaalhooldusele jõudmise ja selle ettevalmistamise protsessi. Samuti käsitleti kriminaalhoolduse täideviimist, sh riskihindamise ja hoolduskava rolli kriminaalhoolduses. Täiendavalt käsitleti käitumiskontrolli ja käitumiskontrolli tingimuste rikkumise õiguslikke tagajärgi.

Empiiriline analüüs põhines 28 maakohtu ja 5 ringkonnakohtu lahendil, milles tingimisi mõistetud vangistus pöörati täitmisele KarS § 74 lg 4 alusel kontrollnõuete rikkumise tõttu. Analüüs viidi läbi kvalitatiivse ja kvantitatiivse meetodiga, et selgitada, millised kontrollnõuete rikkumised esinesid kohtupraktikas kõige sagedamini, milliseid varasemaid reageerimismeetmeid kasutati ning millistele asjaoludele kohtud karistuse täitmisele pööramisel tuginesid. Töös käsitleti vaid neid juhtumeid, kus rikkumine viis karistuse täitmisele pööramiseni.

Kohtupraktikast selgus, et kõige sagedamini rikuti registreerimiskohustust, mis tuvastati 27-s 28-st analüüsitud lahendist. Ühel juhul pöörati karistus täitmisele loata välismaale lahkumise tõttu. Registreerimiskohustuse rikkumisega kaasnes tihti ka teiste kontrollnõuete rikkumine või kriminaalhooldusaluse kättesaamatus, mis muutis järelevalve teostamise võimatuks.

Kättesaamatuid kriminaalhooldusaluseid kuulutati mitmel juhul tagaotsitavaks või kohaldati sundtoomist, mis viitas kriminaalhooldusest kõrvalehoidumisele. Paljudel juhtudel ei koostatud enne karistuse täitmisele pööramist kirjalikke hoiatusi või ei kasutatud muid meetmeid, mis oli sageli seotud ka sellega, et kriminaalhooldusalune ei olnud kättesaadav või ei teinud kriminaalhooldusametnikuga koostööd.

Kontrollnõuete rikkumise tuvastamine põhines kriminaalhooldusametniku erakorralisel ettekandel ja selles esitatud dokumenteeritud andmetel. Rikkumise hindamisel lähtuti kriminaalhooldusaluse teadlikkusest talle pandud kohustustest ja tema käitumisest katseajal tervikuna. Tahtlikkust tuletati samuti isiku teadlikkusest kriminaalhooldusega kaasnevatest kohustustest. Samas hinnati mõjuvat põhjust rangelt ning tõendamata või isikust tulenevaid põhjuseid ei peetud piisavaks. Kohtupraktika ei olnud ühtlane – rikkumiste kvalifitseerimine, tahtlikkuse hindamine ning kriminaalhoolduse jätkumise perspektiivi hindamine varieerus ning viis ka ühel juhul erinevate järeldusteni sarnaste asjaolude korral.

Kontrollnõudeid eraldi analüüsid selgus, et ükski kontrollnõue ei olnud karistuse täitmisele pööramisel otsustav iseseisva rikkumisena. Kontrollnõuete rikkumised olid omavahel seotud. Registreerimiskohustuse rikkumine viitas sellele, et isik ei ela kohtu määratud elukohas, ei allu kontrollile või viibib loata välismaal. Seetõttu käsitlesid kohtud rikkumisi laiemalt. Elukohaga seotud nõuete rikkumised muutusid oluliseks siis, kui need takistasid kriminaalhooldusametnikul isiku asukohta tuvastada ja tema üle järelevalvet teostada. Seega oli kontrollnõuete rikkumiste ühine joon kriminaalhooldusaluse kättesaamatus ja järelevalve teostamise võimatus.

Karistuse täitmisele pööramise otsustamisel osutus põhiliseks küsimus, kas toimepandud rikkumine näitas kriminaalhoolduse sisulist ebaõnnestumist. Analüüsitud kohtupraktikast nähtub, et kohtud ei lähtunud otsuse tegemisel üksnes konkreetse kontrollnõude rikkumise faktist, vaid hindasid kriminaalhooldusaluse käitumist katseajal tervikuna ning seda, kas kriminaalhoolduse jätkamine ja järelevalve teostamine on edaspidi võimalik. Seetõttu kujunes otsustavaks mitte üksik rikkumine, vaid rikkumisega seotud asjaolud ja nende tähendus kriminaalhoolduse toimimisele.

Kohtupraktika analüüs viitab sellele, et kohud ei kasuta alati piisavalt võimalusi hinnata isiku individuaalseid asjaolusid vangistuse täitmisele pööramise otsustamisel ning määravaks saab

kriminaalhoolduse teostatavus. Kohtud ei analüüsi piisavalt, kuivõrd isik on tegelikkuses võimeline järgima kriminaalhoolduse tingimusi, mis omakorda mõjutab nii kontrollnõuete kui ka nende täitmise võimalikkust. Seetõttu oleks põhjendatud, et kohus hindaks juba karistuse mõistmisel põhjalikumalt isiku tegelikku võimekust järgida kriminaalhoolduse tingimusi, eeldusel, et selleks on ressursse. Selline lähenemine võib omakorda vähendada hilisemaid karistuse täitmisele pööramisi.

Magistritöö viimases alapeatükis esitati järeldused ja võimalikud lahendused, mis aitaksid muuta kohtupraktikat kontrollnõuete rikkumiste hindamisel ühtlasemaks. Analüüsi põhjal selgus, et karistuse täitmisele pööramise otsustamisel saab määravaks eelkõige kriminaalhooldusaluse kättesaadavus ja kriminaalhoolduse teostatavus ning sellest tulenevalt võiks senisest enam pöörata tähelepanu nii kontrollnõuete individualiseerimisele kui ka kriminaalhoolduse kohaldamise eelduste põhjalikumale hindamisele.

Violation of Supervisory Requirements of Conduct and Enforcement of a Suspended Sentence of Imprisonment Based on an Analysis of Judicial Decisions from 2022-2025

SUMMARY

The purpose of probation is to supervise offenders and promote their social reintegration. To achieve these objectives, supervision of conduct is applied, through which the individual's behaviour is directed towards law-abiding conduct. Probation allows a person to serve their sentence in the community, while requiring their active participation in monitoring their own behaviour and cooperating with the probation officer.

The aim of this master's thesis was to find an answer to the question on the basis of which violations of supervisory requirements and circumstances a suspended sentence of imprisonment is enforced under § 74(4) of the Estonian Penal Code in the years 2022-2025. The main research question examined in which cases courts considered violations of supervisory requirements sufficient to enforce a suspended sentence and to what extent such practice is consistent with the principle of individualisation.

The theoretical part addressed the nature of probation as a system providing supervision and social support and analysed the process of placement under probation and its preparation. It also examined the execution of probation, including the role of risk assessment and supervision plans. Additionally, supervision of conduct and the legal consequences of violating the conditions of supervision of conduct were analysed.

The empirical analysis was based on 28 district court and 5 circuit court decisions in which a suspended sentence of imprisonment was enforced under § 74(4) of the Penal Code due to violations of supervisory requirements. The analysis was conducted using qualitative and quantitative methods to identify which violations of supervisory requirements occurred most frequently in judicial practice, which prior response measures were used, and on which circumstances courts relied when deciding to enforce the sentence. The study included only cases where the violation led to the enforcement of the sentence.

The analysis of judicial practice showed that the most frequently violated requirement was the obligation to report for registration, which was identified in 27 out of 28 analysed cases. In one case, the sentence was enforced due to leaving the country without permission. Violations of the reporting obligation were often accompanied by other violations of supervisory requirements or by the probationer's unavailability, which made supervision impossible. In several cases, unavailable probationers were declared wanted or subject to compulsory appearance, indicating avoidance of probation. In many cases, no written warnings or other measures were applied prior to enforcing the sentence, which was often related to the fact that the probationer was not reachable or did not cooperate with the probation officer.

The establishment of violations of supervisory requirements was based on the extraordinary report submitted by the probation officer and the documented data contained therein. In assessing violations, courts relied on the probationer's awareness of their obligations and their behaviour during the probation period as a whole. Intent was likewise inferred from the individual's awareness of the obligations associated with probation. At the same time, valid reasons were assessed strictly, and unsubstantiated or personal reasons were not considered sufficient. Judicial practice was not uniform—there were differences in the qualification of violations, the assessment of intent and the evaluation of the feasibility of continuing probation, which in one case led to different conclusions under similar circumstances.

When analysing supervisory requirements separately, it appeared that no single requirement was decisive as an independent violation in enforcing a sentence. Violations of supervisory requirements were interrelated. A violation of the obligation to report for registration indicated that the individual did not reside at the place of residence determined by the court, did not submit to supervision or stayed abroad without permission. Therefore, courts assessed violations more broadly. Violations related to residence became significant when they prevented the probation officer from determining the individual's location and exercising supervision over them. Thus, the common feature of violations of supervisory requirements was the probationer's unavailability and the impossibility of exercising supervision.

In deciding on the enforcement of a sentence, the main question was whether the committed violation indicated the substantive failure of probation. The analysis of judicial practice shows that

courts did not base their decisions solely on the fact of a specific violation but assessed the probationer's behaviour during the probation period as a whole and whether the continuation of probation and supervision would be possible. Therefore, the decisive factor was not a single violation, but the circumstances related to the violation and their significance for the functioning of probation.

The analysis of judicial practice indicates that courts do not always make sufficient use of the possibilities to assess the individual circumstances of the probationer when deciding on the enforcement of a suspended sentence, and that the feasibility of probation supervision often becomes the determining factor. Courts do not sufficiently analyse the extent to which the individual is actually capable of complying with the conditions of probation, which in turn affects both the suitability of supervisory requirements and the possibility of their fulfilment. Therefore, it would be justified for the court to assess, already at the stage of sentencing, the individual's actual capacity to comply with the conditions of probation, provided that sufficient resources are available for this purpose. Such an approach may in turn reduce subsequent enforcement of suspended sentences.

In the final subsection of the thesis, conclusions and possible solutions were presented that would help to make judicial practice in assessing violations of supervisory requirements more uniform. The analysis showed that the decisive factors in enforcing a sentence are primarily the probationer's availability and the feasibility of probation, and accordingly, more attention could be paid to both the individualisation of supervisory requirements and a more thorough assessment of the preconditions for applying probation.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aebi, M. F. jt. Probation and Prisons in Europe, 2024: Key Findings of the SPACE reports. Council of Europe 05.11.2025. – https://wp.unil.ch/space/files/2025/11/space-ii_key_findings_2024_251105_.pdf (04.03.2026).
2. Ahven, A., Kruusement, A., Salla, J. Tingimisi vabastamise ja käitumiskontrolli kohaldamise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 3/2013. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/tingimisi-vabastamise-ja-kaitumiskontrolli-kohaldamise-analuus> (01.12.2025).
3. Ainsoo, D. jt. Juhtumikorraldaja käsiraamat. Korrektsiooni põhioskused. Sisekaitseakadeemia: trükikoda Auratrükk 2023.
4. Anger, L. jt. Taasühiskonnastamise tõhustamine. Kriminaalpoliitika lühianalüüs nr 2/2022. Justiitsministeerium. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/taasyhisk_analyys_2022vormil.pdf (04.03.2026).
5. Aro, K. jt. Pervägivalla toimepanijatele suunatud riskihindamisvahendite võrdlev analüüs - Eesti ja Euroopa praktika. Lõpparuanne, 2026.
6. Brooker, C., Marples, R, Sirdifield, C. Mental health and probation: A systematic review of the literature. Forensic Science International: Mind and Law. Volume 1, 11.2020. – <https://doi.org/10.1016/j.fsimpl.2019.100003> (12.02.2026).
7. Canton, R. Probation as social work. 25.04.2024. Probation Journal. Sage Journals. Volume 71, issue 4. – <https://doi.org/10.1177/02645505241241588> (02.02.2026).
8. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules. 20.01.2010. – <https://rm.coe.int/16800cc249> (22.04.2026).
9. Grünberg, M. Kriminogeensete riskide hindamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2013.
10. Iverson, K. jt. Õigusrikkujate vaimse tervise häirete uuring. Justiitsministeerium, Kriminaalpoliitika uuringud. 2019. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/pikk_vaimut_uuring.pdf (03.01.2026).

11. Justiits- ja Digiministeerium. Pakosta, L. Avalik kiri: Eesti turvalisus pole kunagi müügiks – paneme vanglafaktid paika! 09.06.2025. – <https://www.justdigi.ee/uudised/avalik-kiri-eesti-turvalisus-pole-kunagi-muugiks-paneme-vanglafaktid-paika> (14.02.2026).
12. Justiits- ja Digiministeerium. Eesti vanglasüsteemi ja kriminaalhoolduse aastaraamat. Tallinn 2006.
13. Justiits- ja Digiministeerium. Kuritegevus Eestis 2024. Kriminaalmenetlus. – <https://www.justdigi.ee/kuritegevus2024/kriminaalmenetlus.html> (05.04.2026).
14. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Kriminaalhooldus. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/kriminaalhooldus/> (08.02.2026).
15. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2023. Kriminaalhooldus. – <https://www.just.ee/kuritegevus2023/kriminaalhooldus/> (05.04.2026).
16. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2024. Kriminaalhooldus. – <https://www.justdigi.ee/kuritegevus2024/kriminaalhooldus.html> (05.04.2026).
17. Kangur, A. jt. Unfit for Punishment Due to Mental Disorder? The Challenge of Defining Fitness to Serve a Prison Sentence in Estonia. – *Juridica International* 34/2025.
18. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 658 SE eelnõu. Seletuskiri. 11.06.2018. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5c71bee4-7ea2-488a-840a-9efe8447111e/> (17.01.2026).
19. Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. 2., täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2017.
20. Kruusement, A. Üldkasulik töö. Karistusseadustik ja rakenduspraktika. – *Juridica* 2003/6.
21. Liba, P. Korrektsiooniline sotsiaaltöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2017.
22. Madise, L., Pikamäe, P., Sootak, J. Vangistusseadus. Komm vlj. 2. täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2014.
23. Madise, Ü. Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-20-11. Õiguskantsler. 29.01.2021. – <https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/2024-11/Arvamus%20p%C3%B5hiseaduslikkuse%20j%C3%A4relevalve%20asjas%20nr%205-20-11.pdf> (15.02.2026).
24. Markina, A., Märtson, M. Alaealiste karistuste tulemuslikkus. Uuring. Tallinn: Tartu Ülikool. 2008.

25. McNeill, F. Four forms of „offender“ rehabilitation: towards an interdisciplinary perspective. *Legal and Criminological Psychology*. 2012, 17(1). - <https://eprints.gla.ac.uk/59166/1/59166.pdf> (23.04.2026).
26. Mullins, E., Kirkwood, S., Raynor, P. Positive reinforcement in probation practice: The practice and dilemmas of praise. 25.04.2024. Volume 71, issue 4. – <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1177/02645505241241587> (05.01.2026).
27. Männiste, M. Käitumiskontroll ja retsidiivsuse riskide maandamine kriminaalhooldusaluste hinnangul. Magistritöö. Juhendaja Jüri Saar. Tallinn: Tartu Ülikool 2021.
28. Norman, E. M., jt. Executive function in individuals who are compliant and non-compliant with the conditions of a community-based sentence. *Psychiatry, Psychology and Law*, 2023. – <https://doi.org/10.1080/13218719.2021.2003268> (24.04.2026).
29. Pikamäe, P., Sootak, J. Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.
30. Pikamäe, P., Sootak, J. Kriminaaltäitevõigus. AS Kirjastus Ilo 2001.
31. Põbo, M. Vangide arvu vähendamise tagamaad. – *Juridica* 2011/10.
32. Riigikogu otsus „Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030“ eelnõu. Seletuskiri 23.08.2019. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/seletuskiri-kriminaalpoliitika-pohialused-aastani-2030> (08.02.2026).
33. Soo, A. Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus? – *Juridica* 2022/3.
34. Tatar, D. Kriminaalhooldaja kui sotsiaaltöötaja. Bakalaureusetöö. Juhendaja Judit Strömpl. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
35. Teder, I. Vastus avaldusele Nr 6-1/110739/1102693. Õiguskantsler. 26.05.2011. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_va_stuolu_puudumine_kriminaalhooldusametnike_tegevust_puudutav_regulatsioon.pdf (05.01.2026).
36. Uritam, A. Kohtunike töökoormus: probleemi olemus ja võimalikud lahendused. – *Juridica* 2026/3.
37. Vabariigi Valitsus. Kriminaalhooldusseaduse, vangistusseaduse, karistusseadustiku, karistusseadustiku rakendamise seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus 923 SE eelnõu. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f80575e0-9795-35db-aefd-12b2f58c1363/kriminaalhooldusseaduse-vangistusseaduse-karistusseadustiku->

- [karistusseadustiku-rakendamise-seaduse-ja-kriminaalmenetluse-seadustiku-muutmise-seadus/](#) (02.02.2026).
38. Vabariigi Valitsus. Kriminaalmenetluse koodeksi, kriminaalhooldusseaduse ja kohtute seaduse muutmise seadus 196 SE. 07.11.2003. Seletuskiri kriminaalhooldusseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/cd0877d5-aa1a-320a-a55f-032b4d755aa5/kriminaalmenetluse-koodeksi-kriminaalhooldusseaduse-ja-kohtute-seaduse-muutmise-seadus/> (12.02.2026).
39. Vabariigi Valitsus. Vangistusseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 264 SE, seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5e6d5970-acac-4e31-842f-a75440f688ac/> (06.02.2026).
40. Vanglateenistus. Turvalise koostöö raamistik (TUKO). 17.10.2024. – <https://vanglateenistus.ee/kriminaalhooldus/kriminaalhooldus/turvalise-koostoo-raamistik-tuko> (02.02.2026).
41. Vartla, K. Kriminaalhooldus. Kas hüve üksnes süüdimõistetutele? Lõputöö. Juhendaja Uno Feldschmidt. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool 2018.
42. Vasar, L. Noore täiskasvanu sotsiaalse ja vaimse arengu taseme hindamine mõjutusvahendite kohaldamisel. Magistritöö. Juhendaja Anna Markina. Tallinn: Tartu Ülikool 2021.
43. Worrall, A. Community Penalties: Change and Challenges. Book review. *Punishment and Society*, Vol. 4, Issue 4 (October 2002). – <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/punscty4&i=472> (24.04.2026).
44. Õiguskantsler. Õiguskantsleri aastaülevaade 2019/2020. – <https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2020/oigusriiklus> (23.04.2026).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

45. Keeleseadus. – RT I, 06.03.2026, 6.
46. Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord. – RT I, 05.07.2024, 7.
47. Kriminaalhooldusseadus. – RT I 1998, 4, 62.
48. Kriminaalhooldusseadus. – RT I, 14.03.2025, 25.
49. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2025, 3.
50. Tsiiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 31.12.2024, 48.

51. Vangistusseadus. – RT I, 26.06.2025, 20.

52. Vangistusseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 20.12.2012, 3.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

53. RKEK_m 3-18-170.

54. RKKK_m 1-06-9135.

55. RKKK_m 1-21-5058.

56. RKKK_m 3-1-1-61-13.

57. RKKK_m 3-1-1-82-12.

58. RKKK_o 3-1-1-2-04.

59. RKKK_o 3-1-1-43-06.

60. RKKK_o 3-1-1-47-98.

61. RKPJK_m 5-20-11.

62. RKÜ_o 3-1-1-18-12.

63. TlnRnK_m 1-14-4970/63.

64. TlnRnK_m 1-18-3678/100.

65. TlnRnK_m 1-20-1149/79.

66. TlnRnK_m 1-20-2335/21.

67. TlnRnK_m 1-21-686/18.

68. TlnRnK_m 1-24-1170.

69. TrtRnK_m 1-16-1001/120.

70. TrtRnK_m 1-16-1064/46.

71. TrtRnK_m 1-16-6694/119.

72. TrtRnK_m 1-18-2518/39.

73. TrtRnK_m 1-21-1084/40.

74. TrtRnK_m 1-22-297/51.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maret Saaremets

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose magistritöö pealkirjaga „Käitumiskontrolli kontrollnõuete rikkumine ja karistuse täitmisele pööramine 2022-2025 kohtulahendite analüüsi alusel“,

mille juhendaja on Dr. iur Silvia Kaugia,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Maret Saaremets

29.04.2026